

Núm. 39

ANY X

AV!

ESTIU '96

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

Preu: 525 pts

La Carta-poble del Forcall

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

Marquesa de Fuente el Sol, 2
12300 MORELLA
Tf. 964-160174

DES DEL 1900, L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ

Poniente de Castellet

EL MERCANTIL PORTELLANO

Directori: Ferran Cavalls i Hugues FUNDADA EN 1987

La Fundació sufragarà la restauració de la Concatedral

A punto de crearse la nueva Diócesis de Albarracín-Portell

Página 17

Expansión diocesana del obispado turolense. La nueva diócesis incorpora las parroquias de Portell, Cinctorres, Castellfort, Olocau, la Mata, l'Hostal Nou y la Todolella, pertenecientes al obispado de Tortosa, mediante un nuevo arrendamiento de Portell-Castellfort. De esta manera los municipios mencionados podrán sustraerse a la peninsular influencia de la Conferencia Episcopal Catalana. En el resto de la comarca se celebrará, en breve, un plebiscito para que fieles puedan decidir su adscripción a las diócesis de Cartagena, Cádiz o Portimada.

Segorbe-Castellón y Albarracín-Portell respetarán el culto en valenciano.

Según el vice-deán del cabildo de la Concatedral Basílica de Portell, en las zonas valenciano-parlantes de ambas diócesis se realizará una misa en valenciano el 29 de febrero para satisfacer las preferencias de ciertos grupos muy minoritarios de fieles.

Página 24

La Diputación de Teruel se plantea adaptar los límites provinciales a los diocesanos

Página 62

Portal de Sant Miquel, 2. 12300 MORELLA
Tf. (964) 160008-160125

AU!
**REVISTA COMARCAL
DELS PORTS**
ANY X - Número 39
ESTIU 1996

Equip Fundador :

Ramon Bel, Quico Blasco, Manuel Clemente,
Joan Manuel Falcó, Bertomeu Menesseguer, Ernest
Querol, Narcisa Rambla, Jesús Sangüesa, Carme
Segura, Josep Maria Zapater

Consell de Redacció:

Montxo Monfort, Julià Pastor,
Ernest Querol, Narcisa Rambla,
Carles Ripollés, Jesús Sangüesa,
Josep Maria Zapater

Picatge, Correcció, Edició i Maquetació:

Julià Pastor i Carles Ripollés

Recull de notícies:

Lluís Puig i Jesús Sangüesa

Distribució i Administració:

Jesús Sangüesa, Julià Pastor i
Carles Ripollés

Grafismes: Montxo Monfort

Portada: Narcisa Rambla

Impressió: Jordi Dassoy

*Envieu-nos,
ànimament,
les vostres sàrries
per a l'Orella...*

AU! EDICIONS DELS PORTS

Associació Cultural dels Ports
Placet de l'Escola Pia, 4
Apartat de Correus 18
12300 MORELLA
Tf. Fax: 964-161001

Depòsit Legal B-20594-87
ISSN 1136-3797

Amb la col·laboració de la
Conselleria de Cultura,
Educació i Ciència

Subscripció anual

1996 PTA

Preu Exemplar

525 PTA

S U M A R I

S

Il marxa pel 0,7 % 23
 Nadar contra corrent 24

CALAIXERA CULTURAL 25

ACT. DE L'ASSOCIACIÓ 27

ORELLA ESCRIVANA 28

TRADICIONS POPULARS
 Lo que se die 32

EDITORIAL
 Aplecaxions 5

MONOGRÀFIC
 Carta-pobla del Forcall 7

NOTÍCIES 13

LA BUSTIA 19

OPINIÓ

El Forcall 20
 El segrest d'una carta 20
 Fills il·lustres 21
 Reflexió d'unes Corts 21
 El llibret de les Corts 23

U M

A

R

I

Aquest temps ha servit per a fer hotels, places, pous, carreteres, negocis, promocions, judicis, fundacions, muntatges, vendes, gestions que estan a la vista i d'altres que no coneixem.

De l'Aplec originari...

EDITORIAL

Aplecaxions

A Sorita s'ha tancat la segona ronda d'Aplecs dels Ports; són dèneu les vegades que aquesta festa s'ha celebrat puntualment el darrer cap de setmana del mes de juliol.

Si els joves d'ara ens pregunten quina ha estat la història d'aquests anys, els hauríem de dir que és just el temps que ells han necessitat per nàixer, per créixer i per tenir la majoria d'edat. En dèneu anys hem intentat sobreviure i ens hem fet vells i també hem pogut observar els canvis i els recanvis polítics.

Als que ara tenen 19 anys se'ls hauria d'ensenyar l'àlbum de fotos i explicar que la jaqueta de pana, els pantalons vaquers de campana, les barbes i les melenes, i els hippies eren més que una disfressa i una qüestió de disseny o almenys així ho volien creure.

És una obvietat, però l'Aplec dels Ports també fou el fruit d'una època. En un país que vivia l'esclat de les manifestacions, els joves de la comarca van organitzar una festa com a excusa per a manifestar-se. Els nostres universitaris buscaven en els cantautors i cantautores que havien entusiasmat els estudiants de l'estat la complicitat, la veu i la força per a defensar els seus somnis i les il·lusions més ingènues.

Algú haurà acomplert algun d'eixos somnis, però en el camí se n'han extraviat d'altres, possiblement no tots els compartien ni tenien les mateixes maneres de procedir. Si busqueu què queda d'aquells joves peluts dels setanta tan reivindicatius, amb tantes ganes de lluitar contra la hipocresia, que volien transformar la realitat de la comarca; trobareu que alguns es van fer polítics, pares de família, adults que van canviar la jaqueta de pana per peces més lleugeres, que es van esquilar... Són alguns dels vostres pares: van vestits de formal i no els coneixeu cridant.

En aquests quasi vint anys, mentre vosaltres heu crescut, s'han fet coses, aquest temps ha servit per a fer hotels, places, pous, carreteres, negocis, promocions, judicis, fundacions, muntatges, vendes, gestions que estan a la vista i d'altres que no coneixem... De l'Aplec originari hem conservat el nom, que se sàpiga on estan els Ports, que es balle la dansa guerrera el diumenge de vesprada, i una sensació de mareig. Podreu estar temptats de creure que l'Aplec és un negoci, ben mirat els bars fan un guany fàcil sense arriscar res, que és un producte més de promoció turística -gent en ve-, són pensaments que formen part de la sensació de mareig.

Quan s'acaba la festa planen en l'ambient mesclats: el cansament, algunes emocions, les deixalles que sobre els bancals han acumulat dos nits de marxa rockera i els crits d'algú que, ebri, exclama: quina merda, quina merda!

Senders de Gran Recorregut
SECTOR II

S. JOAN DE PENYAGOLOSA - ANDILLA
ANDILLA - S. JOAN DE PENYAGOLOSA

PROVINCIA DE CASTELLÓ

G.R.

7

COORDINADORA NACIONAL DE SENDEROS DE GRAN RECORRIDO

DEPARTAMENT
D'INICIATIVES
I TURISME
DE CASTELLÓ

750 Aniversari de la Carta-pobla del Forcall (1246 - 1996)

Per Josep Eixarch Frasco

Llegiu fa uns dies, una frase que deie: "una nació o poble, el mateix que un home, arribe a la vellesa i decrepitud, quan ja no té memòria". I pensava: aquest no és el cas del Forcall, perquè durant estos deu últims anys, hem viscut la celebració, solemne i esplèndida, del III Centenari de l'arribada de les relíquies del nostre Patró, Sant Víctor, mr. La participació dels forcallans, unànim i fervorosa; els resultats, extraordinaris, com podem recordar. Cinc anys més tard, en 1991, celebràvem conjuntament amb altres vuit pobles de la comarca, els 300 anys d'un fet històric, de significació i conseqüències transcendents, el de la nostra desitjada independència de la vila de Morella. Significava poder fruir, per fi, del govern, ple i autònom, com a vila reial. El mateix any, per la festa de Sant Marc evangelista, just al puntal de la Mola de la Vila, a uns mil metres d'altura, d'on es pot albirar un esplèndid panorama, es refeie el Peiró de Sant Marc, pocs mesos després de complir-se els 150 anys de la seva erecció. L'assistència de

públic, facilitada per la pista recentment oberta, fou, com mai, nombrosa i entusiasta.

Aquestes tres commemoracions són la prova millor que el Forcall conserve, ben fresca i viva, la memòria del seu passat històric.

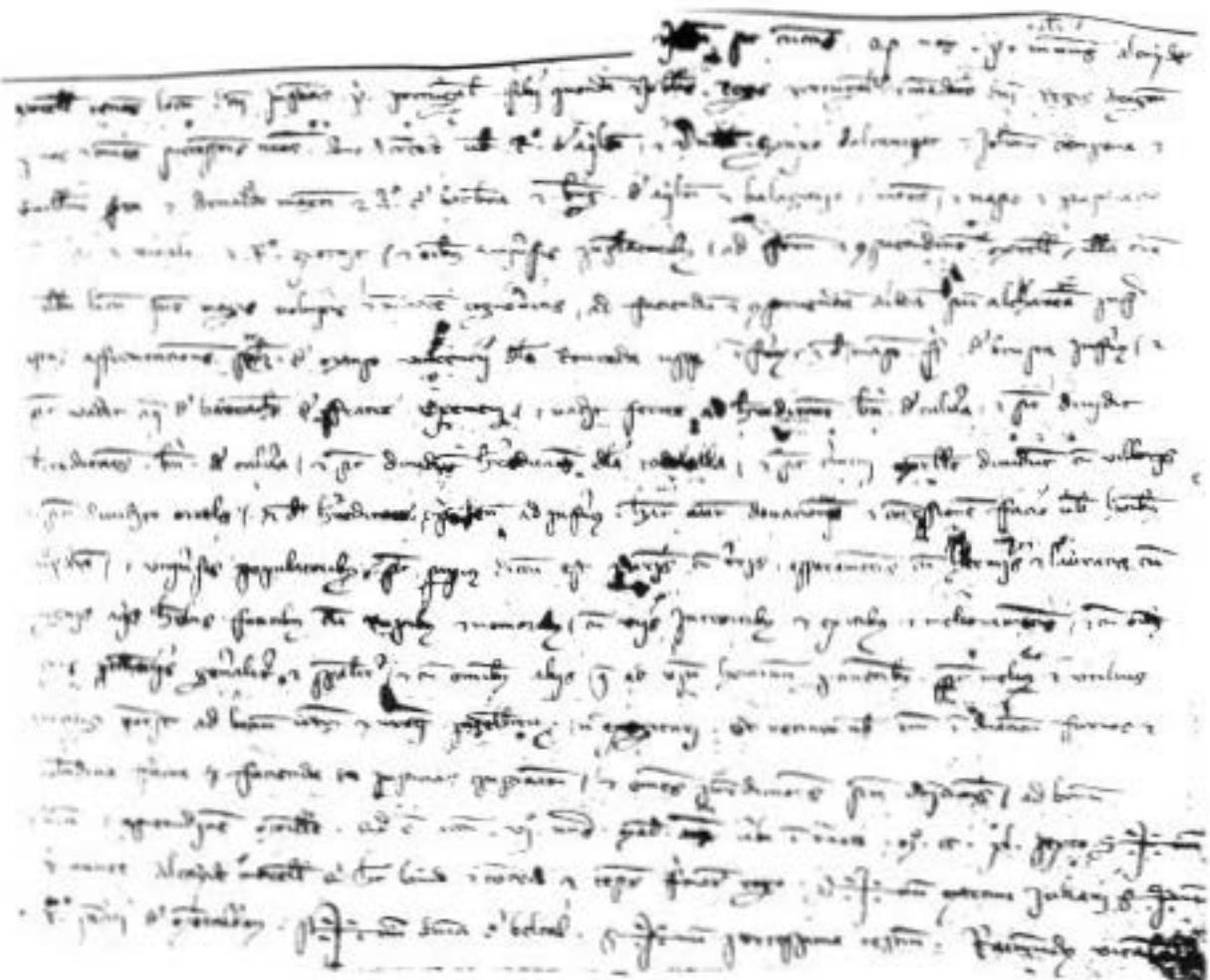
Ens disposem a celebrar el 750 Aniversari de l'atorgament de la Carta de població, un 2 de maig, de 1246, per l'Infant Pere de Portugal, aleshores Senyor de Morella i extensos dominis, Morvedre o Sagunt, Almenara, Castelló de Borriana i Sogorb, en nom del rei d' Aragó, en Jaume I.

Venien a ser les Cartes-pobles com l'acta fundacional d'un poble, la seua partida de naixement com a tal; i, a la vegada, un conjunt d'estatuts bàsics per a l'ordenament jurídic, que haurie de regir el nou municipi.

Un 2 de maig, en la confluència dels tres rius: Calders, Cantavella i Morella, naixie, fa 750 anys, un nou nucli de població, nomenat el Forcall, pels tres braços que formen els tres riuets que l'en-

MONOGRÀFIC

Fotocòpia de la Carta-poble del Forcall. Està al Museu Municipal des de l'any 1968. No està completa (A.C.A. Reial Cancelleria, Jaume II, A. 1306, Reg. 203, fol. 156)

volten. Així ens ho confirma Escolano, en la seua obra *Décadas*¹, de principis del s. XVII:

Le dienn el nombre de Forcall, en razón de aquellos tres riachuelos, que se juntan a vista de este pueblo, en forma de tres pies de horca de apoticiados.

També es concieix amb el nom de Puig Blanc. Ho sabem per Beuter, qui, al s. XVI escrivia:

Al tiempo de la Conquista, tenía por nombre la majada o masía del Poyo Blanco o Puig Blanc.

Ens ho confirma un document, que vaig tenir la sort de localitzar a l'arxiu de la Corona d'Aragó, de Barcelona, tot just quan començava la tasca d'investigació. Quina sorpresa i satisfacció em produí la troballa. Tractave el document de la confirmació reial de la donació del primer forn forcallà, l'actual forn de la Vila, l'any 1275, on podem llegir: **illum furnum sive furna de Podio Albo, aldeae Morelle, que quondam vocabatur Forcayl**,² aquell forn o forns del dit lloc de Puig Blanc, aldea de Morella, en altre temps dit del Forcall; nom el de Puig Blanc, que ens explique el nostre escut municipal³.

L'estructura i contingut de les Cartes-pobles solen ser, bàsicament, similars en totes elles. En quant a l'extensió, la nostra la podríem considerar normal, més aviat curta.

Podem distingir tres parts fonamentals: protocol o introducció, articulat o condicions i cloenda o tancament.

Comence la introducció per una invocació, que solie expressar-se amb aquesta fórmula: **In Dei nomine**, en el nom de Déu. Ve, a continuació, la notificació per la qual s'expressa el desig que el document es face públic i sigui conegut per tothom, servint-se de diferents formes; en el nostre cas, **Notum sit cunctis, presentibus et futuris**, sigui a tots manifest i conegut...

Es consignen, a continuació, els noms de les parts contractants -perquè la Carta de poblament no deixi de ser un contracte: primer, l'atorgant, precedit del plural majestàtic, Nos. Així: **Nos, Pere Nunyes, alcaic de Morella, illoctinent del senyor Infant, en Pere de Portugal, per manament del senyor Rei, en Jaume I**. Després vénen els beneficiaris, dotze en total; i, de vegades, el nom-

bre de pobladors, en el cas del Forcall, sense concretar.

Es fixe la norma jurídica, per la qual es regiran el nou municipi i els pobladors: el Fur i costums de Morella, que no és altre que el Fur de Sepúlveda o Extremadura, el mateix que va inspirar els Furs de Terol i pobles del Baix Aragó; fur de frontera, molt avantatjós per als pobladors, sense prestacions servils ni pecuniàries, a fi d'atreure els pobladors.

L'objecte de la donació de les terres és evidentment la repoblació: Vos donem aquelles terres i aquest lloc, **ad faciendum et constituendum aldeam sive alchaream**, per a la fundació d'una aldea o alqueria.

S'assenyalen els límits o fronteres del nou municipi, que solen coincidir amb els actuals. El fet de no trobar més que unes petites disputes o plet amb Vil·lores, sobre termes, al s. XV, ens ho demostre. Lamentem que els nostres no siguen més precisos i delimits. Comencen per la part inferior del mas d'en Ferrer de Brusca (no localitzat); i, des del barranc de Fraiximeno, confronta amb l'heretat d'en Bernat Calvera (Saranyana, ara la

TRANSCRIPCIÓ DE LA CARTA POBLA

In Dei nomine. Notum sit cunctis quod nos, Petrus Nunyes, alcayde Morelle, tenens locum domini Infantis Petri, Portugali, filii quondam nobilis Regis Portugali, a mandato domini Regis Aragonum, per nos et omnes successores nostros, dono et concedo vobis Raymundo de Aquiloni et Dominico Sanxo Dalcanizar et Johanni Campana et Guillermo Serra et Arnaldo Martin et Arnaldo de Barbera et Berengario de Aquiloni et Balagario de Mores et Nasio et Paschasio Sti. Petri el Vitali et Raymundo Exeruit et omnibus universis populatoribus, ad forum et consuetudines Morelle, illam terram et illum locum quem magis volueritis et meliores cognoveritis, ad faciendum ex construendum aldeam sive alchaream infra istas affrontationes, scilicet de manso Vincentii de la Rueda usaque inferius, et de manso Ferrarii de Brusca inferius, et sic vadit aqua de barracho de Fratre Exemeni et vadit ferire ad hereditatem Bernardi de Calvera, et sic dividit hereditates Bernardi de Calvera et sic dividunt hereditates de la Todolella, et sic termini Morelle dividunt cum Villoris, et sic dividit Ortells, et de hereditate Petri Serra ad inferius.

Hanc autem donationem et concessionem facio vobis hominibus supradictis et universis populatoribus, sicut superius dictum est, et vestris, cum terris, apparamentis, cum hermis et lauratis, cum lignis, aquis, herbis, fontibus, cum rupibus et nemoribus, cum viis, introitibus et exitibus, et melioramentis, et cum omnibus suis perinentiis, generaliter et specialiter, et cum omnibus aliis que ad usum hominum pertinentibus, sicut melius et utilius intelligi potest, ad bonum vestrum vestrorumque intellectum nec excogitari. Et retineo nobis tantum in donatione furnos et molendina facta et facienda et justicias justiciarum et omnes jurisdictiones sive dominationes, ad bonum forum et consuetudines Morelle.

Quod est actum VI nonas madii, anno Verbi Incarnati M.CC.XL. sexto. Signum Petri Nunyes, alcayde Morelle, qui hoc laudo et concedo et testes firmare rogo. Signum Martini Juliani. Signum Petri Sancii de Montalbani. Signum Dominici de Beltall. Signum Portespana, testium. Raymundus Vitalis [el que segueix ja no figure al text perquè està retallada la fotocòpia] Capellanus de Liriola, qui hoc scripsit, jussu Dominici de (Re)molins, notarii Morella, et hoc signum fecit.

TRADUCCIÓ DE LA CARTA-POBLA

En nom de Déu. Sia a tots manifest que Nos, Pere Nunyes, alcait de Morella, lloctinent del senyor Infant, Pere de Portugal, fill de l'il·lustre Rei de Portugal, difunt, per manament dels senyor Rei d'Aragó, en nom nostre i de tots nostres successors, us dono i concedeixo a vosaltres, Raimond d'Aguiló i Domènech Sanxo del Canyiçar i Joan Campana i Guillem Serra i Arnau Martín i Arnau de Barberà i Berenguer d'Aguiló i Balaguer de Mores i Nasi i Pascasi de Sant Pere i Vidal i Raimond Exervit i a tots els altres pobladors, segons fur i costums de Morella, aquella terra i lloc que heu preferit i coneixeu millor, per tal de fundar i construir una aldea o alqueria, amb aquestes afrontacions: des del Mas d'en Vicent de la Rourera cap a la part inferior i des del Mas d'en Ferrer de Brusca cap avall i, seguint la vessant de l'aigua, des del barranc de Frai Eximen arriba a l'heretat d'en Bernat Calvera; i així delimita les heretats d'en Bernat Calvera i les heretats de la Todolella i així els termes de Morella confronten amb els de Villories i així confronta amb Hortells i (segueix) des de l'heretat d'en Pere Serra cap a baix.

Faig, doncs, aquesta donació i concessió a vosaltres, desusdits i a tots els pobladors, segons anteriorment s'ha dit, i als vostres, juntament amb les terres, estris, erms i conreus, llenyes, aigües, herbes, fonts, amb les roques i boscos, amb els camins amb ses entrades i eixides, i les millores, i amb totes les sues pertinences, generals i especials, i tot el demés que serveix per a utilitat dels hòmens, com millor i més profitosament es pot pensar en benefici vostre i dels vostres. Sols em reservo en la donació els forns i molins construïts o per construir, i la justícia suprema i tota jurisdicció i domini, segons el bon fur i costum de Morella.

Açò va ser fet el sisè dia de les nones de maig [dia 2], any de l'Encarnació del Verb, M CC XLVI. Signe d'en Pere Nunyes, alcait de Morella, que lloc i atorgue aquestes coses i demane que ho firmen els testimonis. Signe d'en Martí Julià. Signe d'en Pere Sanxo de Montalbà. Signe d'en Domènec de Beltall. Signe de Portespana, testimonis. Raimond Vidal, capellà de Liriola, que ha escrit açò per manament d'en Domènec de Remolins, notari de Morella, i ho signà.

Todolella), amb la Mola de Sant Cristòfol o de Roc, amb el terme de la Todolella (res ens diu de la confrontació amb Luco i Palanques), amb Hortells, Villores, Morella, etc.

Subsanarem la no massa concreta fixació de termes en la Carta-pobla per una altra, molt més detallada, que ens proporcione un document, procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de finals del s. XVII. Ens invite a fer una bonica excursió, força interessant.

Comença pel mateix sector que l'anterior, per Fraiximeno. Aquí teniu el text:

Divide con término de Cincotorres, por la parte de Fra Ximeno, y barranco que baxa de San Cristóbal de Saranyana, por la partida de la Robleada; y, por un barranquillo abaxo, va a herir al río, llamado Cantavieja; traviesa el río y va por el solano, pie arriba, dividiendo con el término de la Todolella, hasta llegar a la cumbre del monte de Almenadella, en donde hay un majano (o mojón) de cal y canto, que divide los Reynos de Aragón y Valencia; y, siguiendo la división de dichos Reynos por la carretera real y passo de la Peña Cortada; y, pasado ésta, vuelve a la mano derecha, pie abaxo, confrontando con el término de Palanques, hasta la Peña llamada del Ataud. Divide con término de Villores hasta llegar al río Mayor (Bergantes); traviesa el río y divide con el término de Ortells; y va, pie arriba, hasta llegar al término de Chiva; y, siguiendo pie arriba, llega a las peñas del Monte llamado la Muela d'en Camarás (avui

de Cosme); y, siguiendo la cordillera de la Peña de dicha Muela, quedando ésta en término de Morella, particular, va, pie abaxo, al río Bergans, que es el que baxa de Morella; traviesa dicho río y, pie arriba, llega a la Muela llamada del Cid (avui, Garumba) y, siguiendo la cordillera de la Peña de dicha Muela, passa y baxa al río llamado Caldés; traviesa el río y fine con el término de Cincotorres, por la partida de Fary Ximeno.

Disposem també d'un *Amojonamiento*, de l'Arxiu Municipal, realitzat l'any 1889 en quatre jornades, assenyalant amb estaques i mollons el llarg itinerari fronterer, indicant inclús les distàncies, molt més detallat i extens que els anteriors.

Destacarem tan sols l'existència i ubicació de sis mollons triangulars, una mena de peirons, situats en punts estratègics i que indiquen partició de tres termes. Són els següents: el primer divideix els termes de Morella, Cincotorres, i el Forcall, *colocado a cosa de un km., barranco arriba, después de atravesar el río Caldés*; el segon, *siempre subiendo, el que divideix els termes de Cincotorres, la Todolella i el Forcall*; el tercer, *al Collado de los Chorrillos, el que divideix els termes de la Todolella, Luco i el Forcall*; el quart, *en dirección Norte y camino que va a Roca Tallada, cuesta arriba, el divisorio de Luco, Palanques i el Forcall*; el quint divideix Palanques, Hortells i el Forcall i el sisè, *a la parte meridional del río Chiva divi-*

deix Xiva, Morella i el Forcall.

Sumant les distàncies, que ens va donant el *Amojonamiento*, tenim un recorregut de prop de 37 km., que ens done una superfície de 36'43 km², col·loca el nostre terme en dècima posició entre els 24 pobles de la Comarca. La primera, com és natural, l'ocupa Morella, amb 385 km², la segona, Catí amb 98'29 km²; la penúltima la de Xiva, amb 10'91 km² i l'última, Villores, la 24, amb 5'31 km².

Tornant a l'estudi de la nostra Carta, constatem la generositat del senyor Infant de Portugal en la donació de terres, sense cap mena de contraprestació, servil ni pecuniària. Tan sols es reserve el monopoli de forns i molins, construïts o per construir, al terme, i tota jurisdicció i domini, amb part del delme i primícies.

Arribem a la tercera part de la Carta, la cloenda, amb la datació, introduïda per la fórmula **Quod est actum**, agò fou fet **sexto nonas madii**, és a dir, el 2 de maig de 1246 i no el 6 com apareix en les còpies notariales i autores que l'han publicada, si en lloc de **mensis** llegim **nonas madii**.

Segueixen les signatures dels atorgants, dels testimonis amb el signe de l'escrivà o notari, requisit bàsic per a legalitzar i donar validesa al document.

Escrits aquests preciosos documents en pergami, capaços de resistir el pas dels segles, ben pocs exemplars s'han conservat. De tota la nostra comarca, que sapiguem, només el conserve Catí i no

precisament a l'Arxiu Municipal, sinó al de la Diputació Provincial de Castelló, on el vaig localitzar i fotocopiar, fa uns pocs anys. També el conserven en els seus propis arxius municipals, Benassal i Culla.

Transcrit el text en una confirmació reial, el trobem a la Mata, per Jaume I, en 1259, i al Forcall, en 1306, per Jaume II; es conserve només la còpia: coetània, de la primera Carta de Morella, del 1233, i de la segona, de 1250, una còpia del s. XVIII. Així com de la de Castellfort, del s. XVIII; de la de Saranyana i Vilafranca, de 1360; de la de Vallibona, una còpia facilitada per l'il·lustre forcallà, Mn. Melchor Boix. No tenen ni el original ni la còpia, és a dir, no coneixen, per ara, el text, tan sols una referència de Segura i Barreda (sense especificar la font): Cincorres, Sorita, Hortells i la Todolella.

Per ordre d'antiguitat, tindriem: les de Morella, de 1233 i 1250; les de Sorita, Saranyana i Vallibona, de 1233; la de la Mata, de 1234; la de Castellfort, de 1237; les de Benassal, Catí i Vilafranca, de 1239; les de Cincorres i Hortells podrien datar de 1233 a 1242; la de la Todolella, de 1242; la de Culla, de 1244 i la nostra, de 1246.

Ens conste que han celebrat els seus 750 anys de vida com a municipis: Catí i Vilafranca, l'any 1989; la Todolella, el

1992, amb una impressionant desfilada i amb l'edició d'un fulletó-record; Ares, el 1993, erigint un monòlit en memòria del rei en Jaume I que allí començà la conquesta de València; Culla, el 1994, donant la campanada amb l'edició de dos volums de treballs històrics sobre la Vila.

A nosaltres ens correspon tancar les celebracions a la comarca, per ser els últims en aconseguir la Carta-pobla, a no ser que Morella es decidís a celebrar els 750 Aniversari de la seua segona Carta, de 1250.

El Forcall -n'estem segurs- ho farà de la manera més solemne i digna possible. Ens ho garanteixen la voluntat, ferma i decidida de l'actual govern municipal, el treball de les diferents comissions creades des de fa mesos i la participació i mobilització entusiasta i unànim de tots els forcallans.

NOTES

1.- Escolano, Gaspar: *Décadas de la Historia de la insigne y coronada ciudad de Valencia*. A. 1611.

2.- Arx. Corona d'Aragó. Barcelona. Reial Cancelleria. Alfons III. A. 1328. Reg. 476, fols. 237v-238

3.- Vide *Forcall y Pueblos de la Comarca dels Ports*. Eixarch Frasnó, José.

A. 1994. Cap. LXVI. pàg. 344 i ss. *Nuestro escudo histórico*.

4.- Arx. Corona d'Aragó. Barcelona. Consell d'Aragó. Lligall 616 77.

5.- Arxiu Municipal. El Forcall. Carpeta de documents antics.

6.- Apostilla sobre la data de la nostra Carta-pobla del Dr. J. Sánchez Adell.

"Sus observaciones -m'escrivi- sobre la fecha de la carta puebla de Forcall son oportunísimas y providenciales, para subsanar un error hasta ahora aceptado por muchos. Todos habían leído "sexto mensis madii" y traducían 6 de mayo; des de el escribano de 1735, Francisco Suñer, hasta Guinot Rodríguez en sus "Cartas de poblamiento valencianas" pasando por la Colección Melià y Ferrandis Irlas. Yo, llevado por esta unanimidad, también incurri en el mismo error, aunque me extrañaba esta manera de fechar en esa época. Ahora, a la vista de su llamada de atención y de la fotocopia que me envía del A.C.A., creo que no hay ninguna duda de que la lectura correcta es "VI nonas madii". Con lo cual, efectivamente la fecha quedaría en 2 de mayo de 1246. He repasado las cartas pueblas de ese tiempo y la forma normal de fechar es por el estilo romano de las calendas, nonas e idus. De acuerdo con todo ello, yo le ruego que añada a mi trabajo un epigrafe con el texto que le acompaño..."

est Actum sexto mensis Maij Anno Verbi in carnadi M. CCXXXVI

est e am. vij. und. gad. sup. ubi t. rnas. vij. m. xl. p. p. s.

Els lectors interessats trobaran a continuació les fotopies de la lectura que feu el notari forcallà en 1735 -sembla equivocada- de la data de la nostra Carta-pobla i la que figure en la confirmació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

JOVENIVOL
moda

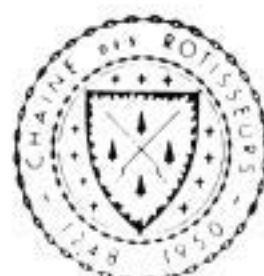

BLASCO DE ALAGON 41
Tel 160710 MORELLA

TEJIDOS Vinalons

Segura Barreda, 1
San Nicolás, 22 - Tel. 16 00 63 - MORELLA (Castellón)

SEGURA BARREDA, 8
CARRERÓ
DE LA PRESÓ, 5 i 7
TELÈFON 16 03 36
MORELLA (Castelló)

Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en Corder farcit trufat

NOTÍCIES COMARCA NOTÍCIES

De la comarca...

LIFE

□ El programa LIFE, gestionat per la Mancomunitat i amb finançament de la UE, propiciarà el millorament dels accessos de tretze municipis de la comarca. Aquest programa pretén recuperar espais que estiguen en estat erosió i degradats per l'acció de l'home. Fins al moment, el major nombre de sol·licituds ha arribat de les poblacions amb un terme municipal més gran, és a dir, Morella i Ares. La primera, amb més de 80 projectes i Ares amb 25, acaparen quasi el 75 % de les inversions.

La Mancomunitat

□ La Mancomunitat i la Fundació PM ja coneixen els resultats d'un informe que van encarregar, sobre la viabilitat de les energies alternatives a la comarca. La investigació l'ha duta a terme l'empresa barcelonina Ecotècnia. S'han estudiat principalment les energia eòlica i solar. Es podria pensar en la instal·lació de plantes de producció eòlica i d'altra banda, l'energia solar pot suposar un important avanç per a l'electrificació dels masos, que també es durà a terme amb un programa de la Conselleria d'indústria.

La Mancomunitat es va reunir a Ares per a tractar temes de desenvolupament i presentar el pla estratègic comarcal. Segons el president, la majoria dels alcaldes s'hi van mostrar favorables. És un esborrany per a parlar amb tots els agents socials perquè no continue la despoblació. D'altra banda es va parlar del programa de tele-assistència i desplaçament, que es durà a terme gràcies a un conveni amb la Creu Roja, amb una primera experiència amb tres persones, a

les quals se'ls instal·laran uns emissors que estaran connectats tot el dia amb la Creu Roja, el centre mèdic i inclús algun familiar o domicili proper. El període de sol·licituds està obert.

També s'ha fet arribar a la Diputació la necessitat de millorar el camí del Pont de Cinctorres a la Giroveta.

Ramaderia

□ Vilafranca va ser la seu d'una jornada tècnica sobre ramaderia que va tractar el futur del sector. Comptava amb l'organització de la Cooperativa de Ramaderia Extensiva del Maestrat, i amb la col·laboració de la Caixa Rural i l'Oficina Comarcal Agrària. En la jornada es va parlar sobre la comercialització del ramat oví i la promoció d'aquests productes. També es va considerar la creació de denominacions d'origen i de la realització de les compres en comú perquè l'alimentació dels animals sigui més econòmica. D'altra banda, el Grup Ecologista de Vilafranca ofereix la cessió del local als ramaders de la comarca per a gestionar la cooperativa. En un futur el GEV pretén que els ramaders puguin autogestionar la Cooperativa de Ramaderia Extensiva del Maestrat.

La Fundació

□ La Fundació PM ha repartit ja els dos-cents vuit milions que destinarà enguany als projectes dels Ajuntaments. El repartiment ha estat, segons el president Roger Tena, "equitatiu amb tots els pobles". La màxima quantitat destinada a un poble ha estat de catorze milions, mentre que la mínima serà de cinc. S'ha primat l'atenció als municipis menys poblats.

Els diners serviran en primer lloc per a finalitzar alguns projectes que encara no s'han acabat, que van des de projectes que no tenen res a veure amb el medi ambient com l'acabament de la construcció de les piscines, a obres que ja s'estan executant com l'alberg-viver forestal de Vilafranca que constituirà una de les instal·lacions més modernes del ram. La Fundació ha precisat que les obres adjudicades estaran realitzades amb materials el més ecològics possibles. Així s'ha anunciat que no s'utilitzarà PVC en finestres i altres elements de la construcció, i que aquest material serà substituït per altres. A més, la Fundació ja coneix els resultats d'una auditoria interna que va encarregar per analitzar el funcionament. Els resultats de l'auditoria han estat positius. D'altra banda, a partir d'ara, el president i el tresorer de la Fundació participaran en les reunions de la comissió de seguiment, mentre que el mateix faran la presidenta i un vocal d'aquest organisme respecte de la Fundació.

Els projectes de les associacions (ESPEMO i l'Associació Cultural) han estat exclosos de les ajudes de la Fundació.

La Mata

□ La tercera prova del campionat comarcal de Trial es va celebrar a la Mata amb una nombrosa participació: 43 pilots i gran assistència de públic. En la categoria comarcal va guanyar Paco Gil. En la categoria de federats A, Ricardo Royo i en la de federats B, Sisco Sánchez. En la categoria d'aficionats es va imposar Jaume Forcadell.

Notícies de Vilafranca

Festes

□ Com cada any es va fer la rogativa de Sant Miquel. Enguany la majoria estava composta per l'anterior junta del Grup de Dones de Vilafranca. La participació de la gent va ser menor que la d'altres anys, degut a l'ambient plujós amb que es va alçar el dia i que va fer que molts s'ho pensaren dues voltes per anar a la Poble del Bellestar. Tot i això aquesta rogativa sempre compte amb uns romers fidels que acudeixen a peu o en cotxe a aquesta cita que, a més de la primavera, es repeteix al mes de setembre.

□ A banda de la tradicional rogativa que es fa a la Maredeu de Llosar, enguany els majorals, voler donar un toc cultural a la jornada del dia de Pasqua. Van organitzar una conferència a càrrec de l'antropòleg Àlvar Monferrer sobre **La Maredeu del Llosar, ermita, llegenda i romeria**. La romeria va comptar amb la tradicional missa a l'ermitori predicada per Mn. Ignacio Pérez de Heredia, prior de Lledó.

□ Es diu pel poble que aquestes festes no hi haurà espectacles musicals a la Plaça de Bous per diferents problemes amb els propietaris. Encara que quan els lectors de l'Au! llegiu això el problema ja estarà solucionat d'una o altra manera el fet és que l'alcalde pretén fer els espectacles musicals a l'aire lliure, al pati del col·legi públic. La reacció per part de l'associació de pares no s'ha fet esperar, i ja han convocat diferents reunions per tal d'oposar-se a aquesta iniciativa de l'alcalde. La solució encara no la sabem, però el conflicte està servit.

Serveis

□ L'Ajuntament ha sol·licitat a la Conselleria d'Indústria acollir-se als plans d'electrificació rural per a electrificar la zona del mas del Pou i Cabestany. El pressupost de les obres sol·licitades puja a uns noranta milions de pessetes. El pla de la Conselleria contempla el finançament del 40% de les despeses. Això provocarà que molts masovers no puguin acollir-se al pla, ja que tot i les ajudes el cost per a l'electrificació els resultarà massa car.

Es la repetició dels fets. També la llum costarà més als Ports que a la Plana.

□ La Conselleria d'Indústria ha presentat un programa d'ajudes per al petit comerç. Aquest programa va encaminat especialment a les localitats de menys de tres mil habitants, entre les quals es troben totes les de la comarca. Les ajudes són per a la instal·lació de petits comerços, sobretot, d'alimentació. Els empresaris poden beneficiar-se d'un vint-i-cinc per cent de les despeses que tinguen en la instal·lació o remodelació del seu comerç, sempre que la quantitat de la subvenció no passe de un milió i mig de pessetes.

□ Després de tots els patiments, la Conselleria ha actuat amb seny i ha modificat l'esborrany de mapa escolar presentat inicialment. Aquest esborrany no contemplava l'ensenyament secundari obligatori i, a més, ens deixava sense centre de Formació Professional. Ara s'han admès les demandes del Consell Escolar Municipal i la població compartirà amb un centre d'E.S.O i una branca de formació professional tèxtil, que serà molt útil ja que la majoria de la població treballa en aquest sector industrial.

□ El Ministeri de Justícia ha concedit onze places d'objecció de consciència a l'ajuntament. Les places aniran destina-

des, segons alcalde Roger Tena, a la recuperació de les tradicions del poble, el control del trànsit a l'eixida de l'escola dels xiquets, al centre de la Tercera Edat, a tasques mediambientals i al control de les instal·lacions esportives municipals.

Cultura

□ L'Ajuntament ha retallat en més d'un milió l'aportació que realitzava a la Unió Musical Vilafranquina tots els anys. Des del consistori s'al·leguen raons de falta de diners. El pressupost de la banda contemple per a enguany unes despeses de vora quatre milions. Aquesta despesa, amb la retallada, serà difícil de compensar. La UMV compta en l'actualitat amb 214 socis, que paguen una quota de dos mil pessetes a l'any. Cal dir que la banda de música va passar a ser societat independent l'any noranta-dos en separar-se oficialment de l'Ajuntament, tot i això, l'aportació del consistori resulte bàsica per al suport de la banda, on els músics no cobren.

□ El Grup d'animació la Xalera va convertir el passat mes de maig en un mes de contes. Tot això va ser possible amb la representació mitjançant diferents tècniques d'un seguit de contes populars de la localitat. Amb iniciatives com aquesta, la Xalera intenta recuperar els contes tradicionals que corren el perill de desaparèixer. Els contes representats durant tres dies van ser: **Margarideta, El conillet i sa boqueta esgallada, Mossén Miguelico, L'amor dels tres tarongers, El pollastre i els dinerets, El pet del llop i Joan Malfaina**. Per a les representacions es van emprar diferents tècniques com els títelles, el fanelògraf i les diapositives.

Activitats del Grup de Dones

□ Les sòcies del Grup de Dones, molt interessades pel medi ambient, van organitzar una eixida al pinaret o racó dels Calvos, situat molt prop del casc urbà. Van ser acompanyades pel biòleg Ricard Pitarch, autor del llibre *Estudio de la Flora de los montes de Palomita i el Boverar de Vilafranca*. Pitarch és un dels millors coneixedors de les espècies que s'amaguen en aquest reduït, però ric entorn. Les dones participants en l'excursió van poder conèixer gran quantitat de plantes, moltes d'elles medicinals com: el fonoll, la herba mosquitera, el rabo de gat, el manubi, la herba fetgera, el timó mascle o la milfulles. L'excursió va tenir una durada de més de cinc hores i, tot i això, encara van quedar plantes per a una pròxima ocasió que el Grup de Dones segur que organitze, vistos tots els aspectes positius d'aquesta eixida al camp en la qual van participar més de vint integrants del col·lectiu.

Notícies de Morella

Serveis

□ Els dies 18 i 19 de maig, nombrosos públics van assistir, a la jornada de portes obertes per a visitar l'ajuntament restaurat. A les oficines i les sales es mesclen els estils arquitectònics: el més modern i l'original característic d'aquest edifici gòtic. Uns dies abans, el 16, s'havia inaugurat l'edifici de forma oficial pel President de la Diputació, representants de la Generalitat i l'Alcalde de la ciutat.

□ L'Escola-taller de Morella ha posat en funcionament la segona fase del cicle formatiu, que continuarà amb la labor desenvolupada en la primera. A més, en el mes de setembre, està prevista la creació d'un taller de jardineria i medi ambient, que s'adeqüi a les possibilitats laborals de la comarca. El nombre d'alumnes ha passat de vint a trenta. L'accés a l'escola es fa mitjançant un contracte en pràctiques. D'altra banda, els alumnes del taller de turisme rural participaran en la promoció turística de Morella i de la resta de la comarca.

□ El programa LIFE de la UE ha fet possible que hagen començat els treballs de millora de millora de les pistes rurals, sobretot, les que porten als masos habitats. Igualment es vol fer un pla de senyalitzacions de camins, de prevenció d'incendis i d'ampliació d'emissores locals.

Política

□ Després de la creació d'una fundació, i és que ara a tot li diuen fundació, anomenada Blasco de Alagó, per part de Diputació i empresaris, la seua primera iniciativa ha estat assumir el control i gestió del complex de la Fàbrica de Giner de Morella. L'alcalde de la població, Ximo Puig, va protestar per la ma-

nera en què s'havien fet tot i les dures crítiques que li van dedicar Carlos Fabra i Víctor Campos a Andreu Ferrer, anterior director de la Fàbrica. Puig va dir que la fàbrica havia nascut per iniciativa i promoció dels morellans, i ara passarà a ser controlada per òrgans empresaris de Castelló i de la Diputació Provincial.

Cultura

□ Una exposició organitzada per la Fundació PM va donar a conèixer un poc més els fets culturals i naturals dels vint-i-set pobles que hi pertanyen. L'exposició estava formada per fotografies i dibuixos acompanyats també per un audiovisual de les comarques i pobles esmentats.

□ L'ajuntament de Morella ha acollit en les seues sales una exposició sobre la història i el present de les Corts. Escuts de les cases senyorials, documents, llibres (Llibre dels Furs de Jaume I i Llibre del Repartiment) traslladaven la gent al passat fent entendre així el present de la Institució. L'exposició tenia greus errors històrics i ortogràfics.

□ Si l'any passat va ser Vinaròs, aquest any Morella va ser la seu per a organitzar la trobada anual de Bandes de la Confederació dels Ports i el Maestrat a la qual pertany l'Associació Musical Mestre Candel. Un cercavila i una actuació al Pla d'Estudi va omplir la vesprada musical que va concloure amb la interpretació, tots a l'hora de l'himne **Morella, Morella**.

□ Amb el títol **Sexenni Revolucionari, Cultura i Societat** catedràtics i professors, dirigits per Sergi Beser, han fet entre el 15 i el 19 de juliol el curs d'estiu de la Jaume I.

Per primera vegada fora del Principat, la Direcció General de Política Lingüística de Catalunya, van organitzar a Morella els dies 22 a 26 de juliol les Jornades Internacionals de Català.

Un any més s'ha dut a terme a finals de juliol, el V Curs Internacional de Música.

Festes

□ El temps va acompanyar enguany la celebració del Corpus. El divendres, les campanes van donar pas a un concert musical de l'Associació Musical Mestre Candel. El dissabte, per la vesprada, els carrers es van omplir de degolladors que amb els sabres rojos anaven lluitant per cada raconet del poble. La nit va ser musical i l'actuació, al saló de plens de l'ajuntament, va ser a càrrec de Ricardo Miravet (clavé), M^o Jesús Pastor (soprano) i Julià Pastor (baix). El diumenge, la missa major, presidida per Mn. V. Escuder, rector del seminari, cantada per la Coral Pastor que va interpretar la missa en sol major de Franz Schubert amb Miravet a l'orgue. Tot seguit el retaula. A la vesprada es va ser la processó solemne com a cloenda de la festa.

□ Una de les festes més simpàtiques del nostre poble va complir 17 anys i així el barri de Sant Joan, amb jocs per als menuts, va començar la màgica nit de Sant Joan. El sopar, la missa i el rosari van donar pas als actes, potser, més esperats de tots: la foguera i la revetlla. La gent, malgrat el fred, va participar i xalar fins ben entrada la matinada.

Les Corts

Els dies 4, 5 i 6 de juny, el convent de Sant Francesc va ser la seu de les Corts. L'església del convent, després de sis segles, va esdevenir la sala de reunió dels representants del país, per tal de celebrar dues sessions de treball presidides per la Mesa amb el seu cap Vicent González Lizondo, que en tot moment va destacar i realçar la figura del morellà Francesc de Vinuesa.

Aquest esdeveniment històric va estar ple d'actes: la inauguració, al passeig de l'Alamera de la Glorieta de les Corts Valencianes, les pròpies sessions del ple, els parlaments de l'Alcalde i del President de la Generalitat, un concert d'orgue i la inauguració de l'exposició de les Corts a l'ajuntament.

Sports

Vilafranca

□ Després d'una sensacional temporada, el Club de Futbol Vilafranca ha pujat, per segona vegada en la seua història, a primera regional. El Club ha comptat, per segona temporada consecutiva, amb la presència de Robert Colomer a la banqueta que ha donat un aire de treball a l'equip i l'ha dut a l'èxit. Al Vilafranca van arribar aquesta temporada jugadors del poble que jugaven en altres equips. Així va tornar el porter Víctor, que havia jugat al juvenil del Castelló, Guillermo, que en la temporada passada estava al mateix equip, Chuli, màxim golejador de l'equip i Nacho. Ells, juntament amb tot el planter, han fet possible la classificació de primers de segona regional. L'any que ve no podrem veure el derby Vilafranca - Morella, encara que el Morella, a bon segur, farà els possibles per jugar prompte a primera regional.

□ No es podrà ampliar el camp de futbol ja que Vilafranca ha quedat exclosa del Pla Provincial d'Esports de la Diputació. El pressupost de l'obra sol·licitada era de 5 milions; però tot fa preveure que haurà de ser en millor ocasió. L'alcalde ha escrit una carta al president de la Diputació, Carlos Fabra. Tena pense que no hi ha cap raó lògica per a deixar Vilafranca fora.

Un morellà al cim de l'Àfrica

"Tan gran com el món sencer, enorme, alt i increïblement blanc al sol", escriu Hemingway a **Les neus del Kilimanjaro**.

El Kilimanjaro és un cràter volcànic, amb un eix principal de 60 km i un altre transversal de 40, resultat de la soldadura de tres cons volcànics diferents: Kibo, Shira i Mawenzi.

El con central, Kibo, apareix cobert de neu perpètua, malgrat que el primer europeu que va veure el cim nevat del Kilimanjaro (Rebmann) fore objecte de burla quan, l'any 1946, la Reial Societat Geogràfica de Londres el va qualificar de mentider. La neu, van declarar, constitueix una impossibilitat física a l'Equador.

Àfrica sedueix el visitant amb l'alé del tròpic. Em trobo en aquest continent on les sabanes, altiplans, selves, llacs, rius, altes muntanyes, valls volcàniques, acàcies, zebres i baobabs - l'arbre més corpulent del planeta - no deixen en cap moment de sorprendre el viatger.

Després d'una obligada i aprofitada escala a Amsterdam, l'avió em deixa a la capital de Kènia, Nairobi, i és camí de la frontera amb Tanzània que em trobo amb una raça orgullosa i insòlita de guerrers i pastors nòmades. És la tribu que més atrau l'atenció del visitant europeu, els massai, a les estepes dels quals

es trobe el Kilimanjaro.

La meua primera trobada esdevé amb les dones i els xiquets massai que volen encolomar-te una polsera, anell o collar per tal de rebre una gratificació; aleshores descobreix quin fals favor fa el turista a aquest poble, aniquilant la seua

de visitar un poblat massai encara verge i així ho vaig fer a la tornada del Kilimanjaro. Perquè el motiu de la meua estada a Àfrica no és altre que intentar coronar el Kilimanjaro, els 5.895 m del qual -en el Uhuru Peak- el fan el punt més alt del continent.

cultura. Ells han trobat una forma de vida més fàcil, però absolutament dependent de nosaltres, abandonant els seus costums. Aquest canvi en el *modus vivendi* implique la desaparició d'un llegat ric en tradicions i de l'intima relació amb la mare natura que els va veure nàixer.

Encara que des del vehicle només es percep superficialment aquest poble, puc sentir que els massai saben estar per damunt de nosaltres al rebutjar la tècnica de l'home **civilitzat** i continuar sent ells mateixos. Em fonia aleshores de ganes

Camí de la porta Marangu, la qual dona accés al Parc Nacional del Kilimanjaro, m'acompanye un dia gris amb núvols tan baixos que semblen embolicar el muntanyer i desitjar-li un bon ascens. El conductor m'indica que darrere d'aquests núvols s'alça "la muntanya on fa fred i hi ha aigua". No la distingues però sent de prop aquest volcà extingit fa només 100.000 anys i que condicione el clima, la vegetació, l'ascens i jo diria que el caràcter de qui el visite.

A Marangu s'hi contracte el guia i els portadors, un fet obligatori i imposat per les autoritats, encara que resulten més insòlits els quatre dies que concedeixen per a pujar. Si hom no s'acclimate correctament cal abonar un bon grapat de dòlars per dia suplementari o quedar-se sense pujar.

El primer dia de marxa s'arriba al refugi Mandara (2.700 m) després de pujar per una fascinant selva tropical. Segons s'ascendeix apureixen els "breçals" gegants i el trànsit de portadors és continu. Aquests s'afanyen en saludar-te en

el seu idioma, el swahili -producte de la barreja entre les cultures àrab i africana-, a la veu de **yambo**, que signifiqui hola.

El segon dia, i després d'una singular eixida del sol, es cobreixen 14 km en quatre hores, sempre acompanyats d'una vegetació exuberant i corrues de portadors d'altres expedicions. A la ruta s'observen els cons secundaris del volcà i les llunyanes planes tanzanes. L'etapa finalitza al refugi Horombo a 3.750 m.

La tercera jornada consisteix a arribar al refugi Kiho (4.750 m) en 13 km recorreguts en 4-5 hores. La vegetació ha desaparegut per complet i al seu lloc sorgeix un autèntic desert d'altura. Ens trobem al costat de les morrenes i dels blocs dipositats per les antigues glaceres. Ací el Kiho desplegue tota la seua màgia en percebre el muntanyer el seu encís durant l'ascens nocturn. Sí, nocturn, perquè per fer el cim a primera hora del matí es comença a pujar a la 1 de la nit.

Em creuo amb muntanyers en retirada, baixen de forma impersonal, en silenci i molt, molt desgastats. A aquests la muntanya no els autoritza a pujar. En 5 hores d'ininterromput, penós i fatigós ascens per una costera de roca molt descomposada i cada volta més inclinada poden convergir moltes circumstàncies que t'obliguen a tornar enrere. La

manca de previsió i d'aclimatació d'alguns els fa arribar a un punt en què allò més prudent és desistir. Per sort **tinc autorització** i aconseguisc arribar a Punta Gilman, a 5.680 m. És quan naix el dia i el cim Uhuru s'apreste a saludarnos. En menys de dues hores de suau ascens entre glaceres i cingles, allà on la concentració eclipsa l'esgotament, posaré el peu al cim més alt d'Àfrica, el dia 30 de desembre de 1995 (la vespra del dia de l'home dels nassos) a les 8,58 hores, amb -10° i un fort vent.

Els 5.895 m de l'Uhuru eren responsables de dues experiències tan emocio-

nants com inesperades. Una, l'apropament als massai i les seues formes de vida. L'altra, la gran amistat compartida amb uns altres set muntanyers i muntanyeres capaços d'emocionar-se davant l'amor propi i el coneixement de la nostra pròpia naturalesa que desdoble en situacions límit i on, amb tota seguretat, vaig aconseguir l'autorització per saludar el Kilimanjaro. Gràcies, Kilimanjaro.

Un membre de la secció d'escalada de la Societat Esportiva ESPMO.

Morella

□ La volta ciclista del Llagostí, organitzada per la Unió Ciclista de Vinaròs va fer el final de la primer a etapa al passeig de l'Alamera, aprofitant tota la pujada des del Beltran per al premi de la muntanya. Va assistir molt gent manifestant així l'afició que hi ha al ciclisme.

□ La Societat Esportiva ESPMO va organitzar, el passat juliol, una eixida al Mont Blanc per tal d'escalar 3 pics per sobre dels 4.000 m d'altitud: el Mont Blanc, el Mont Blanc de Tacil i el Mont Maudit.

□ La Societat Esportiva el Maestrazgo va organitzar el concurs social de pesca a Villarluengo. Un total de 15 participants van practicar aquest esport encara que el temps no va acompanyar gens. Carlos Doménech i Francisco Ahicart van ser els primers seguits per Marc Doménech i Jorge Aguilar.

□ La Plaça es va omplir de cotxes antics a l'arribada del ral·li que organitza l'Antic Motor Club de Castelló i que sol pujar tots els anys pels volts de Sant Joan.

Subscriuiu-vos!!

Revista Au!

1996 pta/any

Revista d'informació general de la comarca dels Ports, amb opinió, divulgació, informació, creació i satirització. Quatre números a l'any i el concurs literari 25 d'abril

Papers dels Ports

2000 pta/any

Butlletí científic del Centre d'Estudis, amb articles de recerca de totes les disciplines del saber. Anual. De pròxima aparició.

Servei d'índex bibliogràfic

1500 pta/any

Fitxes informatives sobre les principals publicacions dels centres d'estudis adherits a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, amb la seua fitxa, portada i índex.

Informació i subscripcions:

-Au! i Papers dels Ports: Centre d'Estudis dels Ports, Pl. Escola Pia, 4. 12300 MORELLA, Tj. i Fax 964-161001

-Servei d'índex: Nordest distribucions, Álvarez de Castro, 26, 17600 FIGUERES Tj. 972-672354 Fax 972-670417

ecologia

La Fundació PM destinarà uns 40 milions a la recuperació ambiental de diferents espais de tots els pobles de la comarca. Aquesta xifra es repetirà quatre anys successius. Els treballs de recuperació els duu a terme la cooperativa Grèvol. Segons els seus responsables, es pretén millorar l'entorn urbà en els pobles i les seues zones d'espai, per a potenciar la qualitat de vida dels habitants i facilitar la promoció del turisme rural. En les actuacions es recuperen espais fets malbé, es fan neteges selectives de barrancs i abocadors, es creen murs de contenció per a evitar l'erosió i, a més, es pretén recuperar espais vegetals i instal·lar punts d'aigua perquè puguen beure els animals salvatges. Estes actuacions es completen amb la instal·lació de caixes-niu per a controlar les possibles plagues d'insectes i rosegadors.

El Grup Ecologista de Vilafranca ha organitzat la campanya **Coneguem el**

Montlleó, un dels barrancs amb més riquesa natural de la comarca i amb més valor ambiental del terme de Vilafranca. Amb la campanya s'ha donat a conèixer a especialistes en botànica, biologia, ecologia i fauna d'aquest paratge, prou desconegut per a la majoria de la gent. La campanya s'ha concretat en diferents visites sobre el terreny.

Al llarg dels darrers mesos, el GEV ha dut a terme eixides per molts pobles de la comarca, en el que s'ha anomenat **Jornades de Primavera**. Aquesta iniciativa ha estat continuació del programa d'educació ambiental dut a terme per aquest col·lectiu ecologista. L'objectiu d'aquestes jornades ha estat donar a conèixer als xiquets i xiquetes de tota la comarca els valors naturals que tenen més prop del seu poble. A més, en les eixides al camp, els xiquets han pogut comprovar tots els coneixements teòrics adquirits a les classes. Des del GEV es pensa que, si bé la comarca té molts paratges d'un alt valor, aquests són en la seva majoria desconeguts i el seu desconeixement pot dur al desinterès.

El punt i final a les campanyes **Coneguem el Montlleó** i les **Jornades de Primavera** ha estat una acampada a la Estrella (Mosquerola) en la qual han par-

ticipat més de cinquanta persones.

El Ministeri d'Indústria ha encarregat a una empresa la realització d'un estudi sobre la viabilitat de generar energia a partir de la biomassa. Si les conclusions d'aquest estudi asseguraren la rendibilitat del projecte començaria a plantejar-se la possibilitat de produir energia amb aquesta tècnica. Això suposaria un estalvi energètic per a la comarca i un millor aprofitament dels recursos naturals.

La Federació Ecologista a Castelló, que agrupe: Grup d'Estudi dels Rapinyaires de Vila-real, Colla Ecologista de Castelló, Grup d'Estudi i Conservació dels Espais Naturals, col·lectiu l'Arquet de la Vall, Colla Ecologista d'Almassora, APNAL de Vinaròs i Grup Ecologista de Vilafranca, s'unirà a la campanya de defensa del bosc que s'ha iniciat en el País Valencià. L'objectiu d'aquesta campanya és donar a conèixer les activitats de silvicultura destructiva de la Generalitat, a més de protestar contra les neteges amb maquinària, la repoblació amb espècies inflamables i no autòctones i les escasses campanyes de prevenció. A més, els ecologistes volen acabar amb el monopoli dels enginyers forestals.

Caixes-niu

La secció de medi ambient de la Societat esportiva ESPEMO ha estat treballant durant els darrers mesos en un projecte comarcal, patrocinat per la Fundació PM, sobre caixes-niu.

Aquest projecte ha significat la construcció i distribució d'unes 600 caixes-niu per tota la comarca.

Les caixes han estat destinades a dos tipus d'aus. Per una part a les insectívores com picots, aus que moltes vegades crieu en funció de la disponibilitat dels forats naturals als arbres on construeixen els nius i, per altra, aus rapinyaires -nocturnes i diürnes- com mussols, òlives, ducs, falcons; aus que, contràriament al que es pensa, són de gran benefici per a mantenir l'equilibri de rosegadors, serps i altres animals.

Cal recordar que a la comarca hi ha boscos de carrasques, roures i pinars suficientment madurs per a possibilitar forats naturals on poden criar aquestes aus, però també hi ha exten-

ses zones de repoblació d'arbres de la mateixa edat i homogenis on la disponibilitat de forats naturals és molt reduïda; aquesta característica, juntament amb la d'abans són dos dels motius principals per a dur a terme aquest projecte.

El treball realitzat és doncs comarcal i la distribució correspon als següents indrets:

Cinctorres: el Bovalar.

Morella: Pereroles, Vallivana, Herbeset, Riu de les Corces i Xiva.

La Mata: les Clapisses.

La Todolella: Casanova i Mola de Sant Cristòfol

Portell: el Bovalar i Barranc de la Roca Parda.

Castellfort: Barranc de la Roca Parda

Sorita: la Balma, el Vilar, Ombria de Sant Marc i Canalisses.

Vallibona: Mas de Boix.

Palanques: el Romeral.

Herbers: el Bovalar.

El Forcall: la Devesa i Mola de la Vila.

Algunes de les caixetes s'han posat en àrees recreatives com:

La piscina d'Herbers, la Font de l'Om del Forcall i Fermida de la Mareddéu de la Font a castellfort.

També cal dir que el 95 % del bosc on estan situades les caixes-niu és terreny públic.

ESPEMO (Secció Medi Ambient)

Us seguim explicant algunes de les coses que farceixen la nostra bibliotequeta. Com ens han tancat l'aixeta (en pro del medi ambient, però no d'estalviar aigua) la majoria dels llibres i revistes procedeixen d'intercanvis i donatius. Us invitarem a fer el mateix que estes amables persones i entitats.

En primer lloc cal dir que abans de que els agents locals de la companyia de la llum (perdó: de l'aigua) ens tancaren l'aixeta, i no pas per falta de pagament, vam comprar les últimes obres aparegudes estos anys a la comarca: Conxa Rodríguez, Milian Mestre, Armand Querol, J.J. Rovira, Alcía Carceller són alguns dels autors.... També ens ha aplegat un lot de llibres de l'extint diari El Observador, bàsicament obres de literatura catalana.

En aquest número, per variar una miqueta, no posarem les revistes (que ja us les sabeu) i ho ordenarem tot per ordre geogràfic:

Anoia: Llibre de fitxes: Esglésies Romàniques de l'Anoia.

Aragó: Jesús Mª Palazón (Gaiteros

d'Aragó); Mi querida ocarina; Instituto de Estudios Turolenses: Catálogo de publicaciones; M. Gutiérrez i J.L. Peña:

Las formas del relieve de la provincia de Teruel.

Maestrat: Puig Roda. Catàleg exposició de Vinaròs. Museu Provincial. 1996; Joan Ferreres i

Nos: Dos camins sense retorn: la mort i la llibertat (la guerra del francès des del Maestrat. Centre d'Estudis del Maestrat, 1995; Unitat didàctica sobre Carles Salvador.

Marina Alta: Joan Ivors Cervera: Els

noms de lloc i de persona de Dènia; pròleg del Dr. Emili Casanova; Institut d'Estudis Comarcals

de la Marina Alta, Institut de cultura Gil-Albert i l'ajuntament, 1995

Món: Biosfera (7 vols.)

País Valencià: Catàleg de literatura infantil i juvenil valenciana.

Països Catalans: Diccionari Català-Valencià-Balear (10 vols.) Alcover-Moll; Institut d'Estudis Catalans: Documents de la secció filològica, III; Diccionari de la llengua catalana GEC. Ernest Querol et al.: Coneguem els nostres parlars CIRIT, 1985

ELS PORTS: a més dels anteriors, una fotocòpia d'un mapa militar de Morella de 1880; Centre Excursionista de Vilafranca: Sender PRV1 Culla-Vilafranca-Anglesola

Reine de Valencia: Corts Valencianes, 1996: Les lleis de la Generalitat Valenciana. Còmic bimorf en blavencià i espanyol.

Terra Alta: Els Costums d'Orta (1296)

Estudi introductori i edició a càrrec

de Josep Serrano Daura, ajuntament, 1996.

Vallès: Joves Escriptors de la Garriga.

El Forcall, el primer poble

Molt abans que es formara la plataforma nacional del 0,7 % per a l'ajuda al tercer món i abans de totes les accions per a exigir de l'Estat el 0,7 % del PIB, ja existia a la comarca dels Ports una comissió encarregada de transmetre als ajuntaments, parròquies i associacions la resolució aprovada per Nacions unides en 1972 per la qual els països més rics es comprometien a destinar el 0,7 % del seu PIB a països del tercer món.

Tot va començar de la manera següent: uns amics de Morella van decidir fer les vacances d'estiu al Perú. Van estar un mes i mig observant i compartint experiències amb la gent del país. Van quedar-ne tan impressionats que, al tornar, van decidir, pel seu compte, motivar l'ajuntament perquè destinar el 0,7 % del pressupost a ajudar el tercer món. Al cap d'un any la idea es va fer extensiva a alguns altres pobles de la comarca: Vilafranca, Cinctorres i el Forcall. Poc a poc es va anar formant una comissió comarcal que, encara que no molt nombrosa, sí que té clars els objectius: arribar a que tots els

ajuntaments i associacions destinen el 0,7 % del pressupost en ajuda al tercer món.

Alguns pobles ja porten uns quants anys aportant diners, però sense arribar a la quota prefixada. L'únic ajuntament que aporte el 0,7 % des de l'any passat és el del Forcall.

Víctor J. Omedes
Comissió 0,7% del Forcall

El segrest d'una carta

Una carta com altra qualsevol va ser introduïda a la bústia un bon dia de juny a la ciutat de València. La seua destinació era Vilafranca. El dia onze de juny rebia un matasegells de color negre que deia València, onze de juny de mil nou-cents noranta-sis. La carta va esperar qui sap on, un dia i un altre dia i així una infinitat de jornades en uns llocs foscs i plens de pols. Ja plorava la nostra carta perquè es pensava que l'havien abandonat i no transmetria el seu missatge. Estava desolada, segur que qui la estiguera esperant devia sentir una gran ansietat per a què un dia, el carter arribés a sa casa amb aquest sobre que anava perdut per eixos monts de correus i telègrafs. En aquesta població anomenada Vilafranca hi ha un autobús que la comunica tots els dies amb Castelló, una furgoneta groga que puja i baixa tots els dies correspondència amb un cartell imprès que on es llegeix "correus i telègrafs" i una carretera que està en molt bones condicions si la comparem amb les vies que recorren els nostres avantpassats per fer el mateix, fer arribar el correu. El suplici per a la nostra amiga va acabar un 11 de juliol de mil nou-cents noranta-sis. (Ja no sabem ni quants dies després de ser introduïda a una bústia de València), quan va arribar a la bústia d'una casa de Vilafranca. L'alegria de la carta va ser immensa, igual que la del seu lector, que la estava esperant des de feia moltes jornades. La carta, durant els dies de "segrest" va parlar amb altres sobres i paquets, que li van contar que ells també estaven en la mateixa situació, això li va servir de consol durant el seu "llarg" viatge. Un viatge que costa dos hores de fer de Vilafranca a València, que estan separades per uns cent seixanta quilòmetres. Els que també estan desolats són els sobres, paquets i missatges escrits a la comarca dels Ports, perquè un sobre vilafranquí està separat, generalment, per més de deu dies del seu germà morellà o del seu germà forcallà. Mentre, una persona de Morella està separada de Vilafranca uns tres quarts d'hora, i si vol pot anar tots els dies en un autobús que a ben segur que no tindria cap inconvenient en dur un saquet per a què els sobres vilafranquins sols estigueren a un dia de comunicació amb els seus amics i germans de Morella. Ah!, per quin poc senty, si resulta que no essent els sobres qui es comuniquen, resulte que els sobres duen dins uns papirs que s'anomenen cartes i que contenen missatges, qui

sap si és un anunci d'una inspecció d'Hisenda a la que tots li tenim pànic o és una carta d'un amic o amiga que feia vint anys que no ens escrivia, però qui sap, de la manera que està el servei, si ens arribarà a temps.

Lluís Puig i Gil

Fills il·lustres i predilectes

El tema va eixir el dia que la Colònia Morellano-Catalana va celebrar, com cada any, la trobada de tots els qui viuen i treballen a Catalunya però tenen el cor, més o menys, a uns tres-cents quilòmetres de la capital catalana.

La Dra. Josefina Vidal, viuda del Dr. Manuel Grau Monserrat ens va fer saber que, entre els papers que va trobar del seu difunt marit, n'hi havia un on li demanava que les seues restes descansaren, per última vegada, a la terra que el va vore nàixer. Lògicament, li ha faltat temps per posar-se en contacte amb la gent de Morella i ja té un nínxol per a complir l'última voluntat de Manolo, inclús crec que també té encarregada la làpida.

Estem orgullosos de tots aquells que per les seues obres han segut declarats fills il·lustres, predilectes o adoptius de la nostra ciutat. Si han merescut aquest guardó és perquè sempre han posat Morella per davant d'altres coses. Normalment les coses importants nostres passen quan Déu ens crida i la d'estos hòmens no. Han escrit obres, han creat grups de gent per enlairar encara més la seua terra i, per tant, el seu record dura a la memòria i a les biblioteques de molta gent. Els hem honorat en vida i hauríem d'honorar-los després de morts.

Al mig del passeig central del cementeri tenim un panteó on reposen les restes de dos fills predilectes de Morella, que, amés, tenen un carrer dedicat a la ciutat. A l'esquerra, abans d'arribar a la capella, hi ha un altre panteó col·lectiu. No sóc ningú per a demanar res, però no es podria buscar la manera de tindre junts tots els fills il·lustres i predilectes? És que els fills il·lustres d'abans ho eren més que els d'ara?

Ara que tenim Morella tan esplèndida, tota arreglada amb carrers i places noves, il·luminació del castell i les mirades, cases i torres que fan goig, no estaria de més pensar una mica en el que us acabo de proposar i donar gràcies als qui, abans que nosaltres, van donar per la nostra terra tot el que tenien i més.

I, parlant de carrers i places dedicats, seria bonic que una de les rotondes de la nova *Alameda* estare dedicada, per exemple al Dr. Manuel Grau Monserrat, una altra a Mn. Manuel Milian Boix; i tenim espais sobrants per anar seguint amb tots els fills predilectes que han desitjat reposar a Morella definitivament.

Per cert, no hi ha una altra persona que també haurie de tindre este guardó per tot el que ha fet per Morella?

Perdoneu. Sóc en primer lloc morellà i tot el demés no m'importe massa, així que no traguen conclusions errònies del que acabo d'escriure. Però tal com deia Crist:

- Al Cèsar el que és del Cèsar i a Déu el que és de Déu.

Honor als fills predilectes.

Raül Boix

Reflexió d'unes Corts amb història, en el dia mundial del mal ambient

El dia 5 de juny de 1996. Són quasi les set de la vesprada quan començo a escriure aquestes cavil·lacions que no sé ben bé com acabaran. Les campanes de l'església toquen a morts. És una veïna del carrer.

Es estrany, aquesta tarde he eixit a passejar i la primavera omple els camps de colors i de vida; el cel està, potser, més blau que mai i tot sembla aparentment perfecte; però, no sé perquè -o sí que ho sé, en el fons- estic trist i cabrejat.

Primer

El egoísmo atropella a la solidaridad; la naturaleza en el mundo solo es mercancía. El capitalismo es inevitablemente antiecológico. (José L. Sampedro).

Avui, cinc de juny, se celebra des de 1972 el dia mundial del Medi Ambient. Han passat 24 anys d'aquesta data. Penseu sincerament, amb el cor a la mà, que el medi ambient, que la natura, que a la fi, la VIDA ha anat endavant o més bé endarrera? Reflexioneu uns segons i... vosaltres mateixos.

No és el moment ni el lloc per escriure i descriure les moltíssimes, estadístiques puntuals que es donen sobre: boscos cremats, espècies extingides, perills nuclears, (recordem Xernòbil), la capa

d'ozó, les pluges àcides, la desertització, etc...

Però, ahir, per celebrar-ho es va llançar a l'espai un coet de focs artificials. L'Ariane 5, que així es deia, era un coet de 51 m d'alçada i 730 tones de pes i d'un cost aproximat al bilió de pessetes (Espanya en va aportar 27.000 milions) que després de 10 anys d'esforç i treball va esclatar als 40 segons del seu llançament com si d'una gran carcassa es tractare. Era la vespra del dia mundial del Medi Ambient i crec precis celebrar-ho. Què bonic era! Ohhh! Ohhh! Tot el cel ple de trossets de coet caient a terra! Ah, però ells, igual que els fallers, diuen que ja tornen a començar a treballar en L'Ariane 6. Ànim! Si d'ací 10 anys encara tenim Terra i Medi Ambient no faltarem al llançament.

La nivell d'estat espanyol què menys! La nova ministra de medi ambient, Isabel Tocino, -vestida de pastoreta- per commemorar la data es va posar davant d'una rabera, de 500 ovelles i, en acabant, va ballar una jota castellana. *Desde estas líneas, felicitamos muy sinceramente a la Sra. Ministra por su plena dedicación al Medio Ambiente.*

La Morella, com es va celebrar aquesta data? Ací no podíem ser ni més ni menys que a altres llocs i no se li va fer ni cas, per a què. Ni l'Ajuntament (que prou faena tenie amb els esdeveniments històrics que vivie la ciutat!), Ni a l'escola i l'institut (perquè ara els xiquets s'examinen i no estan per bogeries). Ni la gent que, en la seua majoria, encara no sap ni que se celebre aquesta data, ni què vol dir aquest dia.

Però potser m'enganyo i sí que es va celebrar. Allà al ple de migdia quan estaven arribant *sus señorías*, pel darrere dels Arcs es podie veure una gran fumera negra (muntons de rodes) que enfosquia i contaminava, un poquet més, el blau del cel. La celebració del dia Mundial del Medi Ambient estave feta.

Padre, ¿ya estan aquí...! Monstruos de carne! con gusanos de yerro! Padre, no, no tengáis miedo! Decid que nolque yo os espero! Padre! Que están matando la Tierra! Padre! dejad de llorar! que nos han declarado la guerra. (Joan Manuel Serrat)

Segon

En 1.436 D. Juan de Navarra convocó las Cortes Generales del Reino de Valencia a Morella. Santa María vivió una de las jornadas plebiscitarias de su historia. (Pàg. 217. *Morella y sus puertos*).

Manuel Milian Mestre igual que altres historiadors locals com Segura Barreda i Ortí Miralles documentats en fonts de l'època, diuen que les Corts de fa 560 anys es van reunir sota les voltes de l'església de Santa Maria i no de l'església del convent de Sant Francesc. Per tant, i a qui correspongue dels seus assessors d'història -si és que en té Sr. Lizondo-, li diu que no cal ser més papistes que el papa, i que bé està que les Corts s'hagen reunit a Sant Francesc perquè reunie les condicions idòmies per a l'acte, però si hem de ser rigorosos amb la història -i a mi m'agrada ser-ho- cal dir la veritat i no enganyar la gent. La qüestió de fons és que tota aquesta parafernàlia fallera (que no dubto que a molta gent li agrada) no l'hagueren pogut fer a Sta. Maria. Però jo, deixant açò de banda, sincerament tant sols patia, Sr. Lizondo, *señorías*, que Sant Francesc -aquell sant que es va quedar despollat davant d'un Papa per pregonar la fraternitat i la igualtat més gran entre tots els hòmens- no baixare del cel i l'emprenguer amb tots vostès. D'ací la meua absència i no per altre motiu.

Tercer

Qué más da lo que cueste? No importa si son 14, 18 o 21 millones; lo importante es el hecho que las cortes se celebren con dignidad. (Visente González; Lizondo).

Doncs bé Sr. Lizondo, si que importe el que coste. A mi, a nosaltres, la Comissió Comarcal 0'7% dels Ports sí que ens importe i molt. Així vam declinar la seua amable invitació (per cert amb greus faltes d'ortografia) que teniem per al sopar. Pensàvem i pensem que la celebració d'aquestes Corts a Morella amb tant de *boato, suntuosidad y parafernalia fallera* era d'un cost molt elevat.

Precisament en el manifest que vam fer arribar a tots els ajuntaments de la Comarca, en un dels seus punts dèiem: EXIGIM als ajuntaments que els seus pressupostos s'ajusten a les necessitats reals, evitant despeses innecessàries.

Per tant, el que exigim als nostres ajuntaments, també li ho exigim a vostè

i als senyors i senyores parlamentaris; i pensem que no es ni ètic ni moral que se celebren aquestes

Corts a Morella de 2 dies amb unes despeses d'uns 40 milions de pessetes. O es que volen sus *señorías* que Morella torne a glòries passades quan al regnat del rei Alfons I de València (s.XIII) Morella pagava 16.000 sous i després respectivament Xàtiva 8.000, Sagunt i Alzira 7.000, Castelló 5.000 i Ademús 700? Perquè Sr. Lizondo, *señorías*, els diners no són seus. Vostès són els administradors elegits pel poble, però els diners són de tots nosaltres, els valencians, i això sí que importe, o no?

Sí que importe Sr. Lizondo, *señorías*, el que coste. Nosaltres, la Comissió Comarcal 0'7% no estem contra la Història, contra la celebració de Corts a Morella -el fons i l'important- sinó de com s'ha fet -la forma i superficialitat. Nosaltres, hem vist i sabem de la misèria, de la fam, de la injustícia, de la insolidaritat humana, i contra això lluitem des d'aquest racó de món.

No creiem, per tant, que amb actituds de tanta arrogància i prepotència econòmica com vostès demostren i tenen es pugue fer un món més just i solidari. I amb actituds semblants la gent, molta gent, -al menys nosaltres sí ho fem- pot fer seues les paraules i pensaments de l'expresident Adolfo Suárez:

Desprestigiando la política se desprestigian las grandes cuestiones humanas de la democracia y a nosotros mismos. Hay que devolver a la política la dignidad perdida.

Quart

Per ignorància, per imprudència, per mala llet, (Joan Manuel Serrat).

Hasta cuando abusarás de nuestra paciencia, Catilina (perdó, vull dir *señorías*). Ja està bé home, ja està bé! Morella ni és, ni està, ni ha segut, ni serà mai la capital del Maestrazgo. És la capital dels Ports. Així ho va voler el rei Jaume i així és. A la fi de tot ja no sé si és ignorància històrico-geogràfica per part d'alguns de *sus señorías* -la qual cosa està molt mal *siendo vos quien sois*- o mala llet. És el mateix. Des d'ací, uns quants ens trenquem el cap per la Comarca i sembla que des de Vallivana cap avall alguns de *sus señorías* no saben si estem als Ports, a *el Maestrazgo*; al País Valencià (perdó volia dir a la Regió,

Regne o *Comunidad*); si fitem amb Castelló o amb Santiago de Compostela.

Quint

Però alguna cosa, dic jo, que haurem tret els morellans de tot açò. Sí, ja sé que hem fet història, que eixim a la televisió, als periòdics, que els hotels estan plens, que *sus señorías* fumen bons cigars i beuen millor whisky, que els agraden els flaons, els pastissos, la cecina, el pernil i les nantes morellanes. Alguna cosa hem tret d'açò, no? A més a més no sé perquè ens queixem. Aquests dies teniem una UVI mòbil últim model -tan sols el de dins costava 35 milions- o no era per als morellans? O es que hi han malalts de diferents categories? O és que les ambulàncies d'ací no valen per a res?

També, i amb gran satisfacció, sorpresa i gratitud visual he vist que després de molt, però molt de temps la façana de l'església estave sense cotxes i això que aquests dies n'hi havie molts més al poble. No he entenc. Amb més cotxes -millor dit, cotxassos- la façana estave neta. Ah, ja ha sé, haurà segut un miracle de *San Visente* que aquestes dies estave per ací.

I últim

Zaplana que todo la aplana, o casi.

Jo ja sé, -"estic sord però no tonto" com diu un bon senyor de Morella- que el que mane, al menys a Castelló, no és vostè. Però sí crec que pel càrrec que represente -El molt Honorable President de la Generalitat Valenciana- per una vegada i pel respecte a la màxima institució política valenciana -les Corts- i al poble de Morella com a la seua seu aquests dies, haguere hagut de ser puntual amb la Història. No ho va ser. Va fer tard, i, no ho dubte, la Història el jutjarà. Una vegada més ens demostre que *todo la aplana menos a la Plana*.

P.D.: Dia 7 de juny. Aquest matí, com cada dia, he voltat l'*Alameda*. El dia semblave perfecte. Ere un dia primaveral de ressaca de Corts i de benvinguda de Corpus. Però la mort rondave el poble. Manolo, un bon amic, havie mort a la matinada. Aquesta tarde, a les set, les campanes de l'església de Santa Maria tornaran a tocar a morts.

Carles Sangüesa Ortí,

Membre de la Comissió Comarcal pel 0,7%

El llibret de les Corts

Sempre s'ha de vigilar molt el que es done als xiquets, perquè després pot servir de referència i, per tant, cal que sigui correcte si no volem ser responsables dels relativismes i de la falta de criteri.

Em vull referir al llibret que es va repartir, a l'exposició de l'ajuntament sobre les Corts Valencianes amb una ortografia híbrida, estúpida i desentenimentada, amb el reclam del còmic com a esquer.

Una pàgina quabevol (no de les més coents)

II Marxa pel 0'7%

No sé si heu vist una pel·lícula, sense dubte profètica, que es diu, precisament, "La Marxa". L'argument és ben senzill: Un poble africà, fart -quina ironia amb la paraula- de morir-se de fam, decideix fer una marxa fins a Europa, al primer món, per què els vegen morir-se de gana davant les seues cases. El final és ben fàcil d'endevinar: milions de persones, africans -del 3r món: de Ruanda, Burundi, Etiòpia, Somàlia, Libèria...-, arriben caminant a l'estret de Gibraltar. Tan sols els separe uns quilòmetres de mar per arribar al somni del primer món, a Espanya, que obri la porta a l'Europa civilitzada de la CEE, l'OTAN i de les velles democràcies.

Però el primer món no està disposat a rebre'ls, ja té prou problemes, prou atur, prou delinqüència..., només falten aquests desheretats de la terra. L'exèrcit, garant de les llibertats i igualtats democràtiques del nostre món, serà l'encarregat d'impedir-ho. Però la marxa no es pot aturar, és massa tard, hi ha massa misèria, massa fam, massa mort. No volen paraules, discursos, promeses... Creuen l'estret. El primer que passe és afu-

Per què es fa o, per què es deixa fer?

Crec que tot això és contribuir a la cerimònia de la confusió, de la relativització de la llengua, de la manca de valoració seriosa. El fet que cadascú pugue fer-se les coses a mida i segons el seu gust té molt poc a veure amb els projectes comuns i amb els intents i esforços constructius.

No voldria ni pensar que en lloc d'una actitud poc seriosa i rigorosa hi hage davall de tot això unes positives ganes, per part dels autors del llibret, d'engorinar la cosa, perquè això encara serie

molt més greu.

Necessitem sempre, però potser ara més que mai, criteris seriosos, capacitat de discerniment, la claredat necessària per diferenciar les categories mentals i no confondre els costums amb les opinions, ni el respecte a les persones amb la coherència del seu pensament o del seu discurs.

Necessitem fer un esforç de maduresa i, per a aconseguir-ho, és imprescindible que ens tracten amb respecte i com a persones.

J.P.

sellat. La marxa s'ha acabat. Fi de la pel·lícula. Al respecte del que abans he escrit, i a mode de gran parèntesi, estic llegint aquests dies un llibre de Michel Lacroix que es diu *L'Humanicidi. assaig d'una moral planetària*. En un dels punts parle de les "morts violentes del planeta" i diu el següent: "La moral planetària ens presenta, en aquest sentit, dos possibles 'escenaris': per una banda, la conflagració nuclear, per l'altra el trencament Nord/sud. Dit d'altra manera, el món envoltat en la guerra nuclear o **dislocat per la insurrecció dels països pobres** [el subratllat és meu]". I segueix més avant: "...no està fabricant occident, al mateix temps, una bomba d'efecte retardat, un Tercer Món en ruptura, famolenc, hiperarmat i disposat a una revolta? Sense dubte que sí; i per això ens trobem com posa en relleu la moral planetària amb dues botribes que actuen de manera sinèrgica: la bomba termonuclear, per una banda, i la bombada de la misèria per l'altra."

Aquest és un llibre seriós i tracte de temes que afecten a tota la humanitat, a la nostra pròpia supervivència. Parla Michel Lacroix de l'espectre de la mort planetària, l'ètica de la supervivència, la tecnociència i la política; el contracte amb la natura, entre d'altres punts. Diu

Lacroix: "La història del pensament del s.XX es podria descriure com una ampliació progressiva del tema de la mort (...) Hem passat de l'espectacle de la mort individual al de l'extermini de pobles sencers i, d'aquest a la probabilitat d'una extinció de l'espècie (...) com si no fóra suficient amb haver conegut els genocidis, el nostre segle acaba amb l'apocalíptica perspectiva d'un humanicidi" (i els meus amics em diuen pessimista!!!)

La conclusió a la que arriba Michel Lacroix (i jo mateix després de veure el que passa actualment al món i llegir-lo) és tan clara com inquietant: la moral planetària s'ha convertit en la nostra única possibilitat de supervivència.

La Comissió Comarcal pel 0'7% amb més companys, el 27 d'abril vam fer la IIª Marxa per demanar el 0,7% dels pressupostos municipals per aquesta gent com els de la pel·lícula que no tenen on caure morts.

Sàbien tots: ajuntaments, parròquies, associacions, gent dels Ports, que seguirem caminant, marxant les vegades que siguin necessàries abans que la gran "Marxa" ens arribe a les nostres portes.

Carles Sangüesa Ortí
Membre de la C.C. 0'7%

Manifest pel 0,7 %

En 1960 l'ONU va recomanar als països del nord que destinaren el 0,7% del PIB als països menys desenvolupats per millorar les seues condicions de vida.

Ara ja diuen que si seguim així, l'any 2000 haurie de ser el 3,5% per a que les desigualtats entre el Nord i el Sud anaren aminorant (?). Mentre l'ONU estudie esta situació el temps passe i pareix com si ningú férem cas a les seues advertències: a nivell estatal amb prou pena arribem al 0,3% del PIB. Tanmateix en el món es gasten cada minut l'8 milions de dòlars en armament.

A nivell de comarca, després d'haver insistit en el tema durant quatre anys, només un poble, el Forcall, ha estat solidari i ha donat el 0,7% del seu pressupost; Villosres, Palanques, Herbers, Sorita, Castell de Cabres, Morella, Vallibona i Vilafranca no han arribat ni al 0,4% i la resta ni tan sols s'han manifestat.

Però no estem parlant només de diners i percentatges, sinó de persones concretes que ténen una vida, família, amors, somnis com els vostres i els nostres i que a la porta del

UNESCO
Dedicada a
Governa
Superación

SI ANTE ESTA MARCA SEGUIREMOS CREYENDO QUE LA GUERRA Y LOS DOLORS FORMAN PARTE DE LA CIVILIZACIÓN ES QUE NO TENEMOS ARREGLO

segle XXI encara pateixen desigualtats i injustícies que hem de denunciar.

DENUNCIEM que 100.000 persones (40.000 xiquets) moren cada dia de fam.

DENUNCIEM que més de 1.000 milions de persones sobreviuen en condicions inhumanes,

DENUNCIEM que 2.500 milions de persones no disposen d'assistència sanitària.

DENUNCIEM que més de 900 milions són analfabets absoluts

DENUNCIEM que 200 milions de xiquets, en tot el món, són obligats a treballar per a sobreviure en condicions reals d'esclavatge.

DENUNCIEM que el 20% de la població mundial gaudeix del 80% dels recursos.

Davant aquestes situacions tan impactants, amb aquesta marxa cridem a la solidaritat i a fer un gest de compromís personal als habitants de la comarca, perquè hem de començar a assumir responsabilitats, tots i cadascun de nosaltres, i per això:

DEMANEM que cada ciutadà aporte el 0,7% dels seus ingressos a una ONG que treballa en els països més pobres.

DEMANEM a les parròquies i les associacions que incloguen la solidaritat als seus programes i treballs.

EXIGIM als ajuntaments que els seus pressupostos s'ajusten a les necessitats reals, evitant les despeses innecessàries.

EXIGIM a les escoles que els programes educatius estiguen basats en la pau, la justícia, la igualtat i la tolerància.

I finalment a cada persona li demanem que participe en els moviments o actes que puguen organitzar-se al seu poble.

La situació és insostenible i no pot canviar si nosaltres no deixem de ser indiferents davant les notícies de guerres, morts i fam que arriben tots els dies, si no canviem els nostres hàbits de consum, si no deixem de ser tant individualistes, i si no ens decidim a eixir i cridar: Ja Prou!!!

Nadar contra corrent

Primer exemple

"Si les coses no canvien, la gent que ara té vint anys són la darrera generació de catalanoparlants". Aquesta és una afirmació de Carme Junyent, lingüista de la Universitat de Barcelona qui a continuació la raona amb uns arguments molt convincents.

Malaauradament aquesta afirmació té un fil de veritat perquè, sense cap dubte, la mundialització de l'economia i de la cultura comporten que les llengües i cultures més petites tendisquen a desaparèixer. En quants anys? a saber...

Per això, cal preguntar-se, per què ens entossudim escrivint, creant i ensenyant als nostres fills una llengua condemnada a desaparèixer.

Cadascun dels lectors tindrà una resposta o tal vegada varies: el localisme més primitiu que defensa la idiosincràsia de cada poble; l'afirmació de pertànyer a una comunitat; l'estima de l'herència que se'ns transmet amb tradicions, costums, formes de vida, cultures, etc.

Un altre exemple

Aquesta societat està instal·lada en un

consumisme exagerat. Cal guanyar molts diners per comprar-se un bon cotxe, una vivenda ben maca, la roba de marca, un viatge llunyà, etc. En els conflictes laborals, no hi ha cap sindicat que demane que baixen el sou per fer més productiva l'empresa o per treballar menys hores i que hi hagen menys aturats. De segur que el primer sindicalista que ho proposare farie baixar les afiliacions o farie perdre les eleccions al seu sindicat.

En front d'aquesta actitud majoritària, s'alce el compromís d'aquells que es conformen amb el que tenen i que intenten gastar el menys possible, no per tacanyeria sinó perquè no els cal més i no volen desapropiar uns recursos que en algun lloc son escassos.

Com s'entén aquesta actitud de nadar contra corrent? Que estant penjats? Potser estant enganxats per alguna secta o creença del tipus dels ascetes antics?

Tercer exemple

També aquesta societat neoliberal propugne l'individualisme, en el sentit que només cal fer les coses per traure'n profit. De buscar el màxim benefici encara que sigue a costa dels altres. De no preocupar-nos ni tan sols dels nostres

veïns: "Jo a lo meu i els altres que es foten". Es posa mala una persona al mig d'una ciutat i la faena serie perquè l'atengueren. I tants casos més.

Però també ací ens trobem amb grups de persones que actuen desinteressadament: voluntaris de la solidaritat, membres d'associacions culturals i ecològiques, etc.

Per què perden el temps sense guanyar un duro? Com poden navegar riu amunt en contra del corrent?

I aquests només han segut tres exemples dels molts que hi ha de persones que no actuen com la majoria. Per què actuen així? Estan malalts? Busquen l'afirmació de la seua personalitat? O tal volta la ment humana és rebuscada i no hi ha manera de comprendre-la?

A saber... Molts són els interrogants que s'obren per explicar aquesta conducta diferenciada.

I posats a rebuscar, si girem la truita, també ens podríem plantejar. ¿No seran els altres, els que mai actuen diferent, els normals, els que menys representen la condició humana, caracteritzada sobretot per la possibilitat de tenir una consciència individualitzada?

J.M.Z.

El Tenal

Es va presentar a Vilafranca la edició facsímil del Tenal en un acte que va tenir lloc a l'església de Santa Maria Magdalena de la localitat. L'acte de presentació de la publicació va coincidir amb la celebració de la festa de la patrona de l'església de Vilafranca, coneguda popularment com la Magdalena i que ha estat recuperada enguany per l'Ajuntament com a festa local.

El Tenal és un llibre del segle XVIII, fet pel rector Antoni Tena i Heredia. La reedició, feta per la parròquia, conste de vuit-cents exemplars sense numerar, a 4.000 pts i dos-cents més numerats, a 5.000. El pressupost de l'edició ha estat de tres milions i mig de pessetes, que han estat finançats amb abonaments de deu mil pessetes i la compra d'exemplars per part d'algunes institucions. Amb els abonaments, la quantitat recollida ha estat de més d'un milió set-cents mil. Per altra banda, des de la parròquia s'ha sol·licitat també la col·laboració al bisbat de Castelló i al de Tortosa.

L'acte va comptar amb la presència del bisbe de la diòcesi de Sagorb-Castelló, Joan Antoni Reig i els parlaments dels professors i estudiosos que han fet els treballs que s'han afegit al principi de l'edició amb la finalitat de donar al lector una visió molt més ampla del llibre: Joan Francesc Mateu i Bellés, catedràtic de la Universitat de

València, Josep Monferrer i Guardiola, historiador i responsable de publicacions de la fundació Bancaixa, Rafael Monferrer, metge de l'Hospital General de Castelló, el doctor Àlvar Monferrer i Monfort, antic professor de la Universitat de Barcelona, mossén Eduard Garcia i Salvador, professor del Seminari Mater Dei de Castelló i Pere Enric Barreda i Edo, doctor en Filologia Clàssica i professor de la Universitat de Barcelona. Una volta realitzat l'acte es va passar a la venda i signatura d'exemplars per part dels estudiosos als locals de la Casa Abadia de la localitat.

L'obra té 560 pàgines, divuit gravats i dues fotografies. Juntament amb el llibre s'entregue als compradors una reproducció litogràfica de la cal·ligrafia de la Mareddéu del Llosar de 1758. La coberta està feta reproduint l'aparença de l'original simulant el pergamí i el fermall.

L'autor

Antoni Tena i Heredia va néixer a Vilafranca l'any 1720. Va estudiar a la Universitat de Gandia, va ser rector de la parròquia del Boixar i després tornà al seu poble natal per tal de passar els darrers anys de la

seva vida, on va aprofitar per escriure el manuscrit.

Valor del llibre

Segons els estudiosos que s'han encarregat de complementar l'edició amb les seves investigacions, el Tenal és un manuscrit clau per al coneixement del passat de Vilafranca, amb un gran valor sentimental per als fills del poble. A més, la informació que done va més enllà de l'àmbit parroquial i de Vilafranca en general, constituirà, segons els mateixos autors, un referent imprescindible per a la resta de parròquies de l'antiquíssim bisbat de Tortosa, moltes d'elles ara sota el de Castelló. El Tenal recull les resolucions dels bisbes de l'època. L'estudi filològic reflecteix que Antoni Tena escrigué el Tenal en un llenguatge fàcil, concís, amè i clar. A més el llibre recull les festes, tradicions i costums de Vilafranca, moltes de les quals han desaparegut de la memòria col·lectiva amb el pas dels anys, sobretot a partir de la dècada dels seixanta. Cavanilles, el famós botànic es va hostatjar a casa de Mossén Tena, un dels *dignos parrocos* en les seves pròpies paraules.

Lluís Puig

Un altre rodatge a la comarca

La comarca ha acollit aquest mes de maig el rodatge de la primera pel·lícula del director barceloní Manuel Lombardero. Es tracte d'una adaptació de la novel·la de l'hongarès Stephen Vizincey "En brazos de la mujer madura" amb guió de Rafael Azcona i un pressupost de tres-cents seixanta milions. La pel·lícula està produïda per Sogetel i Lolafilms i la protagonitzen Faye Dunaway, guardonada amb un Òscar, Imanol Arias, Carme Elias, Joanna

Paccula, Juan Diego Botto, Miguel Angel Garcia i Rossanna Pastor. La major atracció va ser la Dunaway, que ha interpretat altres films com Bonny and Clyde. Dunaway va protagonitzar episodis curiosos, així a l'Anglesola, per fer una distància de 500 metres pujave

al Mercedes. També han estat a la població dels Ports directors com Vicente Aranda, amb qui Manuel Lombardero ha treballat en moltes de les seues pel·lícules en tasques d'ajudant de direcció i producció.

El rodatge s'ha fet principalment a Vilafranca i el Forcall. Els responsables de la pel·lícula van variar el seu programa per la prohibició del bisbe de Terol Antonio Algora, de rodar algunes escenes a l'Anglesola malgrat l'oposició de

El film dirigit per Manuel Lombardero serà presentat el proper novembre.

veïns i autoritats. Abans, el bisbe de Tortosa, Lluís Martínez Sistach, va fer una prohibició semblant implicant que es filmés a una ermita d'Olocau. Aquests fets han tingut ressò a la premsa espanyola i han proporcionat una publicitat extraordinària al film abans que sigui presentat en públic els propers mesos d'Octubre i Novembre. A Vilafranca han participat gran quantitat d'extres, així, en l'escena d'un camp de concentració a la plaça de bou van ser necessaris tres-cents actors figurants, que van ser seleccionats en un càsting realitzat a l'ajuntament dies abans. A més, gent de Vilafranca ha participat en escenes amb funcions més específiques que les de simple figurant. La filmació ha produït anècdotes curioses com el fet que Carlos Monfort s'afaitare la barba després de divuit anys d'haver-ho fet per comp'let. En els darrers anys ja s'han rodat a la zona altres pel·lícules com Tramontana i Terra i Llibertat de Ken Loach, rodada a Mirambell que va tindre però la participació de molts figurants de Vilafranca. Manuel Lombardero ha declarat que potser a la comarca dels Ports i a la província de Terol s'hage descobert un nou espai per al rodatge de moltes pel·lícules.

Lluís Puig i Gil

Una columna de llibres de per ací

Ha començat a editar-se la col·lecció Columna-Tresmall, que es dedicarà a obres de l'àmbit intercomarcal de les Terres de l'Ebre, en el seu sentit més ample, és a dir: la Terra Alta, el Maestrat, el Baix Ebre, el Montsià, el Matarranya, la Ribera d'Ebre i els Ports. La col·lecció naix sota la inspiració del cinctorrà Joan Josep Rovira i Climent i l'equip de la revista Tresmall, editada pel Foment Raptenc.

La col·lecció tindrà dues sèries: una, dedicada a literatura, on hi cabran tant els autors de sempre (Sebastià Juan Arbó...) com els actuals; l'altra sèrie estarà dedicada a la divulgació i inclourà llibres de totes les disciplines del saber.

Este projecte editorial és molt interessant per a les nostres comarques, tan necessitades d'estudis, malgrat la impressió general d'auto-complaença, il·lustrada amb la típica frase **pa la gent que som, se fan moltes coses**. A més dels habituals canals de distribució, s'ofereix la possibilitat de subscriure's per dos mil duros a l'any. Cal dirigir-se a l'editorial barcelonina Columna (Viladomat, 135) o bé a Sant Carles de la Ràpita (St. Francesc, 29). Hi ha la previsió d'editar set títols cada any.

C. Ripollés

IRRIAGRO

SISTEMES DE REG

VENDA AL PÚBLIC DE:

- "Tuberías" de PVC i accessoris
- Mangueres de polietilè i accessoris
- Materials per a reg per aspersió
- Material per a reg per degoteig
- Programadors agrícoles
- Motobombes diesel i gasolina
- Bombes (submergibles, horitzontals, pressió, etc.)
- Dipòsits, "cubes" i "silos" de fibra de vidre

PRESSUPOSTOS I PROJECTES DE:

- Basses (formigó, PVC, etc.)
- Conduccions d'aigua
- Regs per aspersió
- Regs per degoteig
- Comunitats de regants

Crta. Morella, km. 3.300 • 12006 Castelló.
Tifs. 21 49 49 - 24 41 64

XII Concurs

Per dotzena vegada es va celebrar el concurs literari **Vint-i-cinc d'abril** que l'Associació organitza anualment per a estimular la producció literària en valencià en tots els nivells educatius i entre la població adulta.

Enguany es van batre rècords de participació ja que, després de molts anys d'absència, va participar l'institut de batxillerat de Morella.

El Quadern d'enguany, que els subscriptors van rebre amb el número 37, reflectie eixa gran participació amb un número de pàgines (28) i un tiratge (1500 exemplars) que mai havíem fet...

També va augmentar el número d'actes d'entrega de premis, cinc en total, a les diverses escoles i instituts, tots amb una gran participació excepte el del nivell de secundària a Morella que va coincidir amb el final del curs i la majoria dels estudiants tenie altres prioritats. Les fotografies il·lustren un dels actes d'entrega de premis a Vilafranca.

Enguany es van entregar quatre premis per cada nivell educatiu, des dels

més menuts de primària fins a tercer de BUP i quatre premis per a la secció obrerta. En els actes d'entrega de premis es va generalitzar la lectura en públic a càrrec dels autors d'algunes de les obres guanyadores, una pràctica iniciada a Vilafranca l'any passat amb prou èxit (i algunes vergonyetes, naturalment...)

IV Seminari

El IV Seminari de Morella, dirigit pel sociòleg Lluís V. Aracil durant la quarta setmana del mes de juliol, es va centrar en els conceptes de Vergonya i Culpa.

El curs d'enguany va comptar amb una bona assistència, sobre les trenta persones, que haguere pogut ser més gran si la capacitat hotelera de la ciutat no haguere hagut de patir la coincidència amb l'stage del Vila-real C.F., el Curs Internacional de Música, les Jornades Internacionals de Català i altres necessitats no tan internacionals.

Amb totes estes coincidències, es va estrenar un nou àmbit arquitectònic, la Llotja de Morella; espai esplèndid des del punt de vista artístic, encara que amb algun defecte acústic. La Llotja, a més, permet al públic que passe pel carrer poder veure a través del vidre que la tanca, cosa que en el seminari de l'any anterior haurie estat un bon motiu de reflexió al parlar de les fronteres; és clarament una frontera sonora i en certa mesura física, però no visual.

El curs va començar el dilluns a la vesprada amb unes paraules de l'alcalde, la sessió introductòria, i l'habitual calmant a la Plaça per la nit.

Entre les novetats d'enguany podem destacar la presència de dos periodistes de mitjans de comunicació estatals, encara que en un dels casos haguere estat més convenient per a tots que es quedare a sa casa, allà pel Vallès. Potser valdrie la pena recordar-los als periodistes que la realitat no s'ha d'inventar, més aviat s'ha de tenir la sensibilitat de saber captar-la.

XL Assemblea

En el moment de redactar esta ressenya, ja són 62 les comunicacions anunciades, de les quals en tenim ja una desena.

Els preparatius continuen a bon ritme, encara que amb dificultats afegides derivades de a causa de la negativa d'algunes subvencions, singularment la de la Fundació Ports-Maestrat, que no ha considerat gens el projecte del Centre, que s'ajustava perfectament a les bases del concurs.

Pel que fa a les actes, tant l'Ajuntament com la Diputació, s'han compromés a col·laborar en l'edició i per tant, és un aspecte que està fora de perill.

El 19 i 20 d'octubre, tots a Morella!

Autorella

Espai d'autoreflexió metacrítica obert a la dialèctica

A l'apartat Frases Fetes del Diccio-9-ri del número 38 vam cometre un error ortogràfic imperdonable: vam posar ret de mijos en lloc de ret de mijos que és com s'ha de posar en valenciondo. No n'eixirem.

Xe, bé, home!

Les tronades i les pluges d'agost han arribat puntualment quan els tocave: a l'hora de posar els carafals. La natura ens done lliçons de com seguir les tradicions.

La nevera de Morella ja està restaurada i recuperada.

La parròquia de Vilafranca ha fet una edició molt bonica i interessant del llibre **el Tenal**.

Al Forcall han fet la celebració dels 750 aniversari de la Carta-pobla. Per molts anys.

Conte

Dos xiquetes a l'eixir de l'escola després d'haver tingut una visita:

- Ens ha dit que ere de València, -va dir una.

- Clar, es notave molt perquè parlave en castellà, -va assoltar l'altra.

Contradicció d'Alagó

La Fundació Blasco d'Alagó, que es va constituir al mes de març per a comprar masos i rehabilitar-los per al turisme acabe de decidir que no comprarà masos perquè són molt cars. El que no diuen es si desfaran la fundació al trobar-se sense finalitat fundacional.

Circuit

Segons hem pogut constatar, el camí més curt des de l'ajuntament de Morella al Centre d'Estudis no és la costa del Graner (150 m) sinó el camí que passe per València i torne fent escala a Castelló (320 km).

Integració

La nostra inserció al *Reyme* Valencià és cada vegada més clara i compte amb més elements. Ja tenim glories!!

Diccio-9-ri

Tirij: Localitaj del Maestraj.

Cinquena: anterior a sisuena i setuena.

Són molt acostumats: són molt insistents en accions determinades.

Donar començ: Forma de donar. Hi ha qui done les gràcies, hi ha qui done almoïna, ells donen començ.

Apogeo: lluny de la Terra.

El jurat ha visitat les fogueres una per una: Deu ser que no es veie amb cor de fer-ho totes alhora, per allò de la ubiqüitat.

Començar a agolpar-se: començar a marcar el segon gol. (gol-par)

Desenrotllar un incendi: Posar-lo plu i estirat (600 hectàrees és l'última data).

Hi ha que fortaléixer: necessitat de robustéixer.

Per les sigles de les sigles

F.P.M.

Federación Progresista Madrileña

Fundació Ports-Maestrat

C.E.P.

Centre de Professors
Centre d'Estudis dels Ports

Preguntes al vent

1.- Com pot ser que en una ciutat que pretén projectar-se de cara al turisme no hi hage cap rètol en anglés?

Un barranc coneguda com...: Exemple claríssim de concordança gallega.

Llist: Pirsona in-tele-chent. Si ho és molt se li diu llistó.

Novelda: "Ciudad de la comunidad de Alicante".

Novònims

P-estètica f: estètica de la p-esteta. En valencià coentor.

P-estètic -a. adj: relatiu o pertanyent a la p-estètica.

P-ètica f: forma de comportament que fa mala olor.

Redundònims

- L'ermitori del santuari

- La plaça del placet

- El carrer carretera

- Barranc del Barranquet

- Porta del Portal

- Un ciclc ciclc (probablement redó).

Constatació

Ja sabem que no existim, però llegir-nos, ens llegeixen, perquè ens copi-en fins i tot l'estil (i no ens molesta, simplement en donem fe).

Mass-media

Revista Tiempo: "Forcall es un minúsculo pueblo de Aragón".

Mediterráneo: El curs d'Aracil val cinc duros. Si és matrícula reduïda, 12.000 pta.

Les Corts dels Ports

□ El Govern Valencià, com a màxim representant del poble valencià va arribar tard a Morella. Certament és molt representatiu del que passe, però no voldríem que servís de precedent ni de premonició.

□ Els discursos de Pujol i de Lizondo són tan pareguts que un dels dos s'ho ha hagut de copiar de l'altre. No sabem quin dels dos.

Els Cots dels Pots

□ Si el Molt Excel·lent es creguere el que diu, seria més nacionalista que els d'Esquerra Republicana. De totes formes, encara ens caurà més bé Lizondo que algunes altres personalitats del cap i casal de *lo Reyme*.

□ Trigrafia banderòfica: Exposició, exposició o exposició als locals i sales d'ajuntament: els bars, els restaurants, les discos, etc...

□ Coincidència. El fet que el 6-6-96 cregueren els colombians que s'acabava el món i que ací s'acabaren les Corts és pura coincidència.

Els Corcs dels Pores

□ Uns diputats (no direm de quin partit) que estaven fent unes canyes, van fer una cara molt rara en veure una bossa amb el nom de la Generalitat de Catalunya, com si açò fore territori infidel.

□ A la vista de la retirada massiva, general i presta dels oients a l'última obra del concert d'orgue, d'ara en avant es dirà d'una altra forma. Ja no serà la Batalla Famosa, sinó la batalla de Guadalajara. Els d'Unió Valenciana es van quedar; deuen saber-ne més de música que de lletra!

□ Lizondo anunciant el concert: "el concert d'orgue ha sofrit un xicotet atràs i es farà a la catedral". Correm cap a Tortosa o a Sogorb, segons les preferències.

L'Escorç dels Esports

□ La celebració de les Corts a Morella va propiciar la ubicació d'uns guarniments emblemàtics en un marc incomparable que completaven la parafernàlia idònia i escaient d'un fet d'aital condició. Als portals van posar unes cagadorettes.

□ L'exposició de les Corts va excel·lir, entre altres coses, en errors ortogràfics, dels quals només van corregir els que tenen la grafia correcta "com en castellà". També és casualitat.

□ A l'exposició que hi havia a l'ajuntament sobre les Corts, entre moltes barbaritats, deien que l'escut de Morella té tres torres: la Torre en Guaita, la Torrescucla i la Torre del Carraixet segurament. Els castells deuen ser més difícils de veure.

(Nota: els intitolos garanteixen possibilitats periodístiques fàcilment combinables per tal d'obtenir l'efecte pretès en cada cas i mirar de no escriure mai bé el nom de la comarca).

El Nostre Estiu

La nostra ràdio, al seu servei, emet des de la seua antena fins als nostres aparells receptors.

La teua televisió t'informe del que passe al seu nord, a la nostra ciutat i a les seues aldees de la vostra comarca.

Tot això passe al nostre hivern, a la teua primavera, al seu estiu i a la vostra tardor.

Gentilicis

- Castellonenses
- Valencianenses
- Alicanteenses

Ubicació

Un dels assistents al seminari del mes de juliol va preguntar on estava la llotja.

La resposta va ser:

- Això, a València.

Després de tant fer servir el verb ubicar resultarà que no sabem on paren les coses.

Reacció

Ja sabem per què al canal 9 fan les coses en castellà: fa temps que no podem de queixar-nos del valencià que fan servir.

Cònsol (d'Israel)

- "Morella podria ocupar un lloc important si se treballara..."

- "No hay demasiada investigación..."

Informació

El *Juego de la Comunidad Valenciana* està demostrant una desinformació emblemàtica de les coses més emblemàtiques de la comarca més emblemàtica del País Valencià.

Segons ells, pel Forcall només passen dos rius i un d'ells porte el nom de la vila.

El quadre de la dansa de la mort està a la Basílica de Morella.

Modes

L'última moda de canal 9 en el seu paroxisme bilingüístic consisteix a no saber mai en quina llengua et parlaran. Hi ha un criteri que sol complir-se: sempre en la que no esperes.

Predicció

Tenint en compte que els diables del correfoc de les festes d'agost han estat els del Morell, calculem que d'aquí a uns 18 mesos (que és l'anticipació mitjana de les prediccions auriculars) la ciutat de Morella s'agermanarà amb el Morell (poble del Tarragonès).

Madalena Vítol

El fet que a Castelló facen la seua festa local, no vol dir que la resta de la província hage de rebre els diaris, el correu o el que sigue tard. Si es posen bovos demanarem la capitalitat de la província i el dia de Sant Julià o de Sant Víctor, a Castelló no podran fer res. Durant el Sexenni estaran un mes sense poder treballar.

Telefònica

L'anunci (ai... és bilingüe!) que fan d'unes monges i les pàgines grogues diu que les **coacs** ténen un ordre. No sabem que els cavalls foren tan meticulosos quan han de fer mal a algú.

Orella en castellà

(per a respectar les minories lingüístiques)

Los alcaldes de la comarca se reunieron y tomaron los siguientes acuerdos: Primeramente se acordaron de la Fundación, a continuación de la Diputación, luego de la Generalitat, más tarde se acordaron del Ministerio de Fomento y finalmente de la Unión Europea. Después de estos acuerdos, cenaron en un conocido restaurante de la localidad.

Confusió novena

Segons Canal 9, i perdoneu per la insistència, el director del Festival de Música de Morella es diu Pasqual Candela, i és capellà de St. Pere. (de quin?)

València

Unidad de destino en lo peor. Uns no ho fan bé i els altres ho fan prou malament.

Sanctus Matheus de Servaria

Projectes de futur que tenen com a finalitat "encabezar los destinos del turismo provincial" amb els 6000 visitants en cinc mesos, que són els que passen en un cap de setmana per Morella.

1. Instal·lació d'un castell inflable a la plaça major (Ho diuen rumors maleïts sense cap fonament)
2. Apanyo de la façana de l'església (Diuen que fa falta)
3. Reelaboració de la història. Ja no són Capital del Maestrat, ara són vila real (ho diu el Mediterráneo com a argument per poder celebrar Corts; com no sigue vila de real i efectiu senyoriu eclesiàstic...)
4. Construcció de murades merletades (ho sap tothom i és profecia)
5. Construcció de portals gòtics a les carreteres i rotondes (diuen que per a recuperar els burots medievals).
6. Compra d'un gat hidràulic per apujar el centre del poble (Ho diuen a Castelló capital i, per tant, deu ser cert)
7. Construcció de la trona de Sant Vicent al lloc de la murada on han

descobert que predicava (diuen que per a que face miracles després de mort).

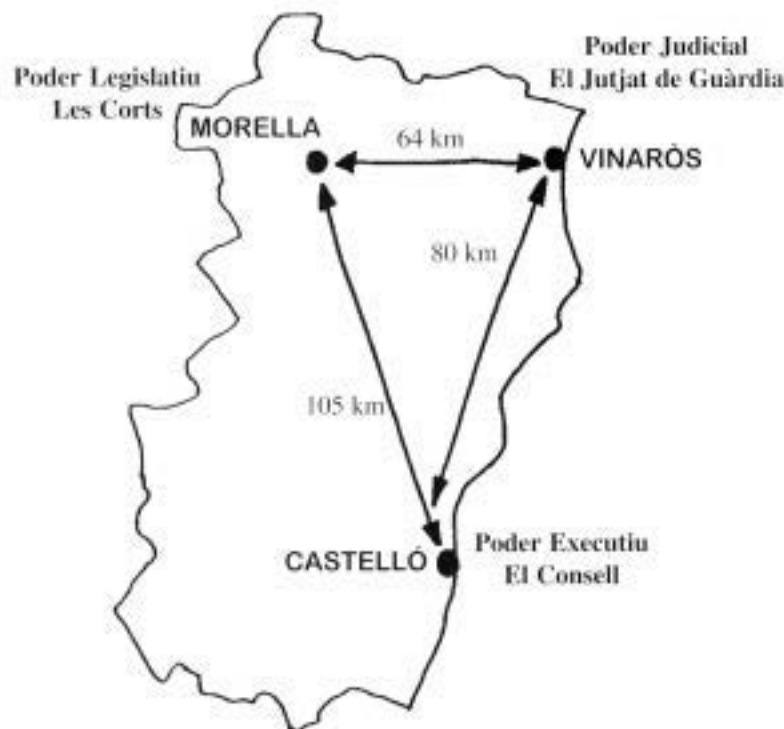
8. Construcció d'un palau de congressos (diuen que per llevar-li a la Casa Ciurana el mercat de congressos mèdics)

Aquest quadre és un resum de moltes sòries que han arribat des que algú va dir la gran frase "Sant Mateu vol ser la Morella del PP" (van començar ells!), que a qualsevol sanmatevà conseqüent haurie d'avergonyar.

La separació dels tres poders

5- JUNY - 1996

Distribució geogràfico-quilomètrica de les teories de Montesquieu

Comarques

Abans de la projecció de la pel·lícula Jumanji pels pobles no parave d'eixir la nostra comarca sota el rètol de *Maestrazgo*. Entre estos i els de *la Montaña* d'Alacant, no sé si ens aclarim... I damunt, als crèdits deie que les imatges estaven rodades a la comarca dels Ports. No devie ser la mateixa persona el guionista que el creditista. Deixeu fer guions als que fan els crèdits, que a la millor eixirem guanyant.

Res Publica

En les recents obres de construcció de la carretera 232, a la caseta de l'aigua, s'han trobat les restes d'unes catacumbes d'edat romana (s. II) on es refugiaven els pobres cristians morellans, que fugien de l'opressió i la persecució de la legió romana de la veïna republica *Leserensis*, que tenia subjugat tot el territori de la nostra comarca.

El Centre d'Estudis esta analitzan les restes del pol·len per verificar l'autenticitat dels documents

Fem comunitari

El fet que les bosses grans de fem (deixalles) siguen de *tamaño comunitat* és una coincidència com qualsevol altra.

Goiti solo ante el peligro

- Xiqueta, no podia ni mirar-lo, perquè dic: encara li agarrarà algo.

- Un altre comentave; xe, que l'ambulància està prop? Encà se l'hauran d'endur.

- Una persona que ho mirave per la televisió estave molt enfadada amb la transmissió perquè es pensave que ere culpa de la ràdio.

- Uí tu! Diu que el cor de l'església és barroc. Què t'apaix?

- Què qui és el que parle? Eixe que es veu un poc darrere els bastons de les banderes.

Entitat de la dècada

Aquí a la comarca no podem convocar premis d'entitat de la dècada o d'entitat destacada com fan en altres localitats no massa llunyanes, perquè sempre ens tocarie a nosaltres o a Espemo

Morella, verda i neta

Retolàndia

Orella Fundicional

CAIXA RURAL CREDICOOP

CAIXA RURAL CREDICOOP, S. COOP. DE CRÈDIT

GRUP CREDICOOP

TRADICIONS POPULARS

per Domi Pastor

Lo que se die...

El temps no es pare, tot canvie i pareix que anem a millor i coses que havien sigut de sempre s'esborren de tal manera que ni amb l'ajuda dels diccionaris es trobarà mai el per què.

M'en recordo, de sentir-ho contar sobretot a ma mare, del que ere la Bassa del Prat. I sempre m'havie paregut poc estrany que les epidèmies s'arrailaren, perquè no hi havie ni quasi idea del que ere la higiene (el que es va arribar a dir pomposament wáter i no ere més que un simple comú; més finet en deiem *excusado*). A les basses, que a qualsevol lloc es feien com la que ja hem nomenat, anaven a parar totes les porqueries. Les mosques, com hi havie tants corralis, estaven a carretades; per alguns carrerons i llocs estrets s'havie de passar corrent i amb la boca tancada perquè se'n feien autèntiques nuvolades. Morella no ere poble de mosquits, però les mosques eren prou per a carregar malalties d'un cantó a l'altre.

Per això, quan van fer la Font de la Pinya al lloc on estave la bassa -em pareix que ere síndic o alcalde el senyor Virgos, fuster del carrer de la Marede-déu- amb aquella placeta a Colom, va ser una millora tan gran que allò, podíem dir com Dolorettes de l'*Asilo*, que ere molt popular a Morella, que ere poc menys que el cel en vida.

El Pla d'Estudi ere tot d'herba, on jugàvem i ens revolcàvem com al Prat i ere el lloc on es col·locaven les atraccions i firetes que passaven per Morella. Al Prat de l'*Alamera*, on està el poliesportiu, hi havie una altra bassa gran i al canto de cara a Mendanyo hi havie una caseta que servie de teuleria, perquè tenien aigua i argila.

Es va modernitzar tot i, fidels als temps que corrien, també es volie fer deport. El futbol es jugave a la Plaça de Bous entre els dos equips locals, la Penya *Trigémino* i el *Club Deportivo Unión Morellana*. Naturalment s'havie de fer un campet, encara que fore menut. Es va arreglar, la bassa del Prat, es va fer una bassa molt bonica amb un pouet i allò va quedar decent i bonic. Va desaparèixer la teuleria i es van posar peixets de colors a la bassa. Buscant la

fresqueta a l'estiu i mirant el paisatge a l'hivern sempre hi havie gent a la bassa. Però com els futboleros havien d'anar a jugar al camp que hi havie a Quatre Camins, prop de Moli en Pi, i havien d'anar a peu, venia molt desamà. Està clar que no ere qüestió d'agarrar un taxi.

Davant de la dificultat:

- Xe, es lleve la bassa i fem el camp de futbol.

Vam perdre la bassa del Prat. El camp no reunie condicions i diguem que, amb el temps, ha tornat a la forma antiga; se n'ha entomat cap al riu perquè, segons m'han dit, està a la Fàbrica de Ginet.

El resultat és que ja ha sigut un empastre. Vam perdre la bassa i avant.

Per acabar de fer-ho tot modern es lleve la font de Colon i el Pla d'estudi i tot ben al dia. Ben pelat d'arbres i la font, ben educada, ha deixat el pas ben ample, fugint del mig.

Ara, el qui ha viscut aquella època de l'*Alamera* tal com ere, de passeig natural, recordarà que hi havie camps de blat fins al mateix castell, cosa que, en sentit poètic, s'ha escrit més d'una vegada:

Sobre el verde mar del trigo visto desde la Alameda de Morella.

Va anar passant el temps, Carreteres per tots els costats. L'*Alamera* que s'assole; tots alarmats; però ja està arreglat.

Dic açò perquè no és qüestió de criticar sempre els partits polítics als que no pertanyem. Per això el que està bé, ho fage qui ho fage, està ben fet.

La il·luminació nocturna que augmente la bellesa, si és que això és possible, de la ciutat de Morella, és meravellosa des de tot arreu i segons tots els que ho han vist. Si és preciosa, és preciosa. La reforma que s'està acabant ara de l'aparcament i accessos facilitant poder deixar els cotxes que no caben dins del poble, ere precisa i com està ben fet, hem de dir que està ben fet, però s'haguere pogut quedar l'*Alamera* com estave. Més mal urbanitzada potser, però més natural també.

El que està bé està bé i deixem-nos de mirar qui ho fa.

Tornem al principi i vaig a explicar un poc el títol i per què deia que els diccionaris i les enciclopèdies no aclariran les coses.

El trastocar dates de celebració de determinats sants, lleve l'autenticitat i sentit als refranys i a les dites populars. Fa pocs dies, en el santoral diari que fan a algunes emissores de ràdio, vaig sentir:

- *Mañana, tres de julio. Santo Tomás apóstol.*

Com ere a la matinada, vaig pensar:

- Ja t'has adormit i trastoques la data sis mesos.

Poso una altra emissora i deia el mateix i va afegir que ja s'havie canviat després del Concili. Sí que ho havia entès bé, sí. Ja voreu el que passe: hi havie una dita, quan un no despuntave massa, que feie:

- És més curt que el dia de Sant Tomàs; -perquè es celebrave el dia 21 de desembre que ere el més curt de l'any.

Ara, les generacions actuals, que com és natural estan d'acord i cada dia més en la modernització de Morella, quin sentit li poden trobar a ser més curt que el dia de Sant Tomàs si el dia tres de juliol és dels més llargs de l'any?. Cadascú després dirà el que voldrà i en pau, o s'haurà d'inventar una raó o altra.

Aixina vull afegir alguns comentaris més de les diendes que es poden replegar -i si algú en sap més que les digue-, que les diem i no sabem per què.

A mares o agíeles de la meua edat encara se'ls arrije a sentir dir:

- Com està el xiquet?

- Calla dona, calla. El susto que mos va donar, amb tanta calentura i tan malet! Al remat li va fer efecte la medecina i tot ha passat. Ja ha cagat Cucala!

Això ve perquè un home que li deien Cucala, que vivie amb la dona i els fills on ere casa de Vicenteta de Rourera, havie menjat bastant i va tindre una parada forta de cos. No hi havie manera de fer-lo moure. Els metges deien que no hi havie res a fer, que havien provat tots els remeis i no ere possible. Van provar fins i tot la lavativa de sabó d'escurar, que ja ere un remei desesperat.

Total, que sense saber per què ni per què no, li va moure el cos i va traure tot el que tenie dins. L'home es va quedar tan satisfet i sense calentura i no li feie mal res. Com tots esperaven que es morire d'aquella, pel poble només se sentie:

- Ja ha cagat Cucala.

Es deie amb aquell goig tan gran, que despres, quan un xiquet tenie una parada, el dia que movie es feie servir la mateixa frase.

La dita, quan una cosa es feie pesada ere:

- Açò és més llarg que la Quaresma.

La gent d'ara diuen: també es podrie dir una altra cosa. Però per a aquells temps ere lo més llarg que podie hi haver. Mirem-ho a esplai.

Es començave el dimecres de cendra. Els que tenien més o menys diners per a traure butles, les traïen per a poder menjar carn fora dels dimecres i divendres que s'havie de fer abstinència. Però els de butla més barata o els que no la podien traure, el dimecres de cendra ja no auloraven per a res la carn de la classe que fore. Fins a l'extrem que gent molt timorata o escrupolosa arribave a escurar les paelles on havie fregit la carn per a poder fregir el peix (les paelles no s'escuraven; se'ls passave un paper d'estrassa). Això durave fins al dissabte de glòria. Es feien set setmanes molt llargues sense menjar carn i dejunant de quantitat els dimecres i divendres. D'acord que els diners que es traïen es destinaven a finalitats benèliques, però es va perdre de vista que la butlla de la *Santa Cruzada* estave feta per a ús dels Creuats que se n'anaven per eixe món endins carregats amb l'espasota per a esquarterar tots els turcs que trobaven; però d'això a que la *Santa Cruzada* fore assentar-se a un silló per haver donat unes quantes pessetes, hi havie prou diferència, no?

Gràcies a Déu es van aclarir un poc els enteniments i tot això s'ha suprimit, encara que penso que alguna xulla o conillet se deguere menjar de nit i a amagatotes.

També en Quaresma, els dies més seriosos o de respecte, no es podie estirar l'orella a Jorge. Què ere això? Jugar a les cartes i ho deien a l'entrar a jugar quan es tractave de jugar-se els diners fort. I els dies de Setmana Santa no es deixave jugar en públic.

Parlant d'una altra cosa... Ara com, segons pareix, té tan poca importància arribar al matrimoni havent perdut la virginitat, -és curiós que la virginitat només la perd ella...

Bassa del Prat (1931)

Quan una parella es case i ja esperen un fill se sol dir que es casen de penalty. Contestació de la mare o alguna parenta.

- Ella no ha tret la moda. N'hi hauran abans i despres; i ací s'acabe tot.

No cal casar-se d'amagat i no passes, però la gent continue dient de penalty.

Quan es parlave de coses d'estes, sobretot si hi havie gent menuda davant, es deie:

- Se case fulana.

- Sí, han fet pasqua abans de rams.

Pa ssem a una altra cosa. Corre la superstició que quan una persona conte que li van les coses bé de seguida diu:

- Deixa'm tocar fusta.

En castellà encara sone millor: *Déjame tocar madera*.

Al tocar la fusta desapareix l'encanteri roïn. Això és supersticiós i les frases que jo vull dir són tot el contrari. És fe i quasi oració:

- Xica, què ha passat?

- Fulano s'ha trencat el braç.

- Per a on?

I (assenyalant-se el braç) feie:

- En salut me'l toco.

Ere com demanar que a ell no li passare. Un altre cas:

- Com esteu?

- Mira, bé. En bona hora ho diga.

Esperant que el bé continue.

- M'he pegat una cabotada que no sé com no m'he quedat estés. Mira com fulano que va morir d'això.

- Sí?

- Es va pegar una tossolada ací -i quan assenyalaven el lloc afegien- salvo la part.

Els secrets solen ser-ho quan no s'expliquen, però com tingues la necessitat o la debilitat de contar alguna cosa ja ho has empastrat, adéu secret. És molt interessant contar el que sabem si sabem dorar la píndola, perquè si veus a dos dones amb el cap molt juntet mirant en-

front i posant-se una mà a la boca és que s'estan contant alguna cosa que no s'havie de dir. Perquè ja voreu, es conte una cosa:

- Però te la conto només a tu perquè eres tu i en secret -i li conte tots els detalls. Però, compte, que no se sàbie.

- Per mi no t'apures. Ací es diu i ací es quede.

Pot ser que sí que es quede, però normalment es conte a casa i a una amiga o amic de molta confiança:

- Perquè a tu t'ho puc dir que eres de confiança i, confiança per confiança, ho sap tot el poble i, si és a la capital, corre per tot el barri i ix fins als diaris, perquè la sòria acampe igual als pobles com a les capitals.

Un altre tipus de comentari:

- Com vos va el negoci?

- Mira, regular, treballem molt i no deixe prou.

- Pos xica, no perdeu l'ànim.

- No, no, a Déu no sigue retret. Jo faré el que podré.

Quan algú ere molt interessat o molt repretat, que també es diu, ere freqüent fer al·lusió a la manera de ser de la persona dient:

- És més agarrat que un xotis.

El xotis ere un ball agarrat, que va vindre despres del vals, que es ballave més soft i el xotis ere més marcat i pretet i alguns encara el marcaven massa. Nosatros, quan un ere aixina soliem dir:

- És més agarrat que una nou gúbia.

La nou gúbia, per dins, està distribuïda diferent de les altres. Te els tels més enrevessats i no es pot traure si no és amb molta paciència i fent-la malbé. No ix mai sencera.

Feie molts anys que no sentia esta paraula i en poc temps li la he sentida a un jove i a un vell. El que en castellà es diu en un *santiamén*, en morellà li diem un *breve*. Em contave una persona un surt que havie tingut son germà al sorprendre un atracador dins de casa i em deie:

- Mon germà estave valent, però en

un *breve* va pensar: ell va armat i em pot atacar; i va apretar a córrer. Però ja et dic, va ser el pensament en un *breve*.

Quan una persona devie diners i no els tornave perquè no podie o perquè no volie, el que ere parent (li havie deixat el diner) solie comentar:

- Ai mira, tot fresc m'ha dit, au! a cobrar a casa Planta.

A no cap *puesto* volie dir. Això fa pensar que casa Planta devie ser de molts de poders.

Encara vull comentar més frases d'estes.

- Conta'm tal cosa que ha passat

- Ara no puc.

- Per què.

- Perquè hi ha roba estesa.

Es feie referència a que hi havie gent menuda que no ho havie de sentir o gent de fora de casa que ere millor que no ho sabiere. També se solie dir:

- Hi ha moros a la costa.

D'esta forma es comprenie que s'havie d'esperar una millor ocasió per a saber-ho.

Quan una persona és molt xarradora i ho sap tot i conte totes les coses com a certes (una persona pita i repita, com se sol dir), conte tot allò de bo que li passe i exagere una mica en tot, se sol sentir:

- Xica, que paix la campaneta del combregar.

Perquè anave el capellà amb el sagrament i els olis. Si acudie algú, dos atxes davant i darrere, hòmens i dones que tenien la dervoció d'acompanyar. L'escola amb sotana i aquell roquet en forma de pentinador i amb un farolet a la mà, tocave una campaneta no molt menuda d'un so molt brillant i molt conegut. I tant a l'hivern com a l'estiu se sentien els tres tocs de les nou campanades

i de seguida el toc de campaneta. Ere la campaneta del combregar.

La que donave avis de que anaven a combregar algú.

Ara ja s'ha perdut, però anar a fer companyia a la casa on hi havie un difunt serie una gran obra de caritat, però no es passave tan mal. I allí es xarrave de tot, però quedave un poc de respecte per la família del difunt i la pena que tenien, i, com ja s'havien resat tants de rosaris, de resar ningú en tenie ganes, però de xarrar sí, a la millor per a no dormir-se. Però on es passave bé ere al velatori d'una fadrina vella. Encara que tinguere familiars propers mai deixave el buit d'un altre parent, perquè sí la família ere igual, però aquella ere més forera. I allí s'hi valie a tot. Tant és aixina que es contaven acudits i coses que feien riure. I una cosa és riure perquè sempre hi ha alguna cosa que tente i una altra molt distinta és buscar-ho, perquè m'he trobat en ocasions que he hagut de separar-me del grup i anar-me'n per no posar-me a riure de sentir el que es diu. Per això es deie:

- Ui! com mos hem divertit esta nit. Hem anat al velatori de fulana i han contat unes coses...

Estes coses em recorden un acudit que em va fer molta gràcia:

A una casa, que hi ha un difunt, entre una parella a vetlar. Ja sabeu que en estes ocasions la gent se sent obligada a dir alguna cosa i repetim frases i tòpics que moltes vegades no volen dir res i que deuen estar tretes d'algun breviari o llibre de cortesia que es podrie titular: Introducció a l'alfals. Bé, entre el matrimoni al velatori i s'assenten a la cadira. Al cap d'uns moments, un comence a sospirar i al remat diu:

- Ai, Senyor! No som res; és que no som res.

El matrimoni, la dona, li conteste:

- Nosatros tampoc, sap? Però com han dit que donaven llet a la matinada, han entrat.

En realitat la pena ere igual.

Hi ha una certa manera de pensar que supose que la manera de fer i de ser, els defectes i les virtuts es passen un poc de generació en generació i la saviesa popular per a dir-ho ha anat inventant freses:

- Ai, mira! Què vols? De pares gats, fills *mininos*.

No cal dir que són dites que es fan servir per a fer resaltar defectes i per a etiquetar la gent. Així no cal esforçar-se en pensar

Quan es parle amb algunes persones et quedes mig enlluernat o atarantat, perquè tot contenen grandeses. Tenen de tot i amantó i tu no pots parlar perquè en dir alguna cosa ells sempre més. Una de les formes de defensar-se de tanta solemnitat ere dir:

- Famfària, mistos d'esca.

Els d'esca eren els més barats. Temps a venir, per a dir el mateix es va posar de moda una altra dita:

- Ah! Eixe té molta terra a l'Havana.

Els que havien servit a Cuba, quan tornaven, contaven històries, que no es podien comprovar i per això es va passar a dir-ho.

Ja sabeu que els secrets tenen el problema que deixen de ser-ho quan es guarden entre tots.

Tot açò que us acabo de dir no ho conteu a ningú, perquè a mi m'agrada guardar els secrets. L'única cosa que em passe és que m'agrada contar-ho davant de molta gent.

- Conque mutis i a la gàbia.

Aprofiteu les ofertes

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Servei Oficial

Vehicles nous i usats

Servei Oficial

SUZUKI

Vehicles tot terreny

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

AUI!

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

CONEIX-TE! SUBSCRIU-TE!

**PODRÀS LLEGIR A MÉS DE LA REVISTA LES
COL·LECCIONS D' AUI! EDICIONS DELS PORTS.**

Apartat de Correus 18 - 12300 Morella.

● **LLIBRES:**

- 1.- Grup d'Estudis dels Ports (1990): Guia bibliogràfica de la comarca dels Ports.
- 2.- Domi Pastor (1991): Retalls de vida.

● **QUADERNS:**

- 1, 2, 3 - Concurs Literari Vint-i-cinc d'abril, 1989, 1990, 1991.

● **DOSSIERS:**

- 1.- La independència

● **TRAC:**

- 1.- 1691, 1991. Independència

Ompli:

NOM

DOMICILI

POBLACIÓ (i Codi Postal)

Se subscriu a la revista comarcal dels Ports AUI pel període d'un any (quatre números, més un quadern i quasi totes les publicacions que es fan a les altres col·leccions), porrogable, si no hi ha ordre en contra, per un import de ~~1.000 pessetes~~ **12,02€**.

Els demano que paguen amb càrrec al meu compte els rebuts que presentarà anualment l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports.

CAIXA O BANC

Nº DE LLIBRETA O COMPTE

CARRER

POBLACIÓ

..... d de 19

Firma,

Aquesta subscripció et done dret (sense haver d'abonar res més) a ser soci de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports, i a poder participar d'aquesta manera en l'organització de les activitats i en l'elecció dels càrrecs de la Junta Directiva. I especialment donar suport a la línia que estem seguint.

Fes un cercle a l'opció que tries:

- Vull ser membre de l'Associació.

No vull ser membre de l'Associació.

CAFETERIA - RESTAURANT

Rourera

Tel. 964 / 16 03 08
MORELLA

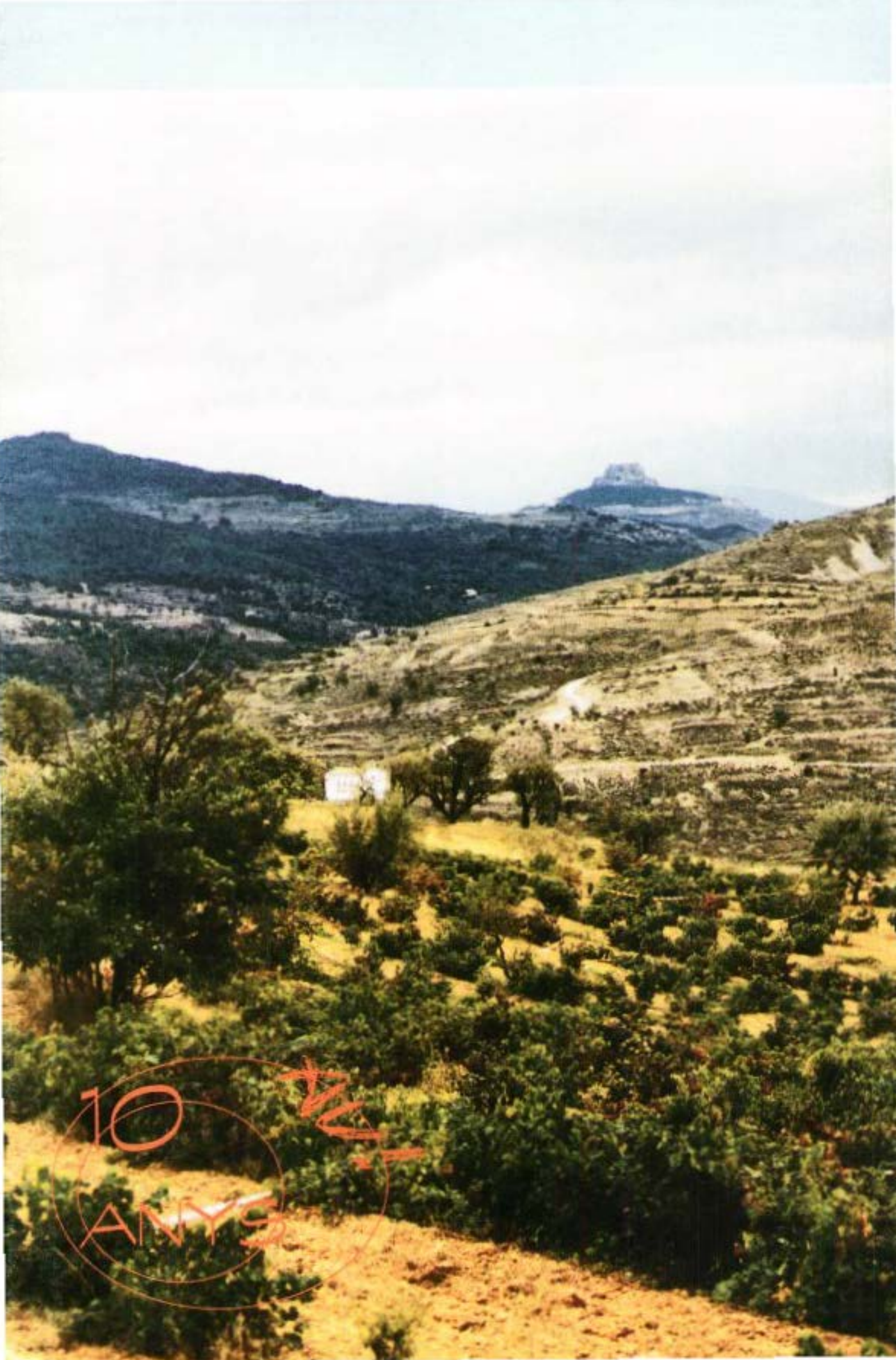
**MARISCOS I PEIXOS FRESCOS TOTS
ELS CAPS DE SETMANA**

des de 1970!

ESPECIALITATS PER ENCÀRREC:

Cabridet al forn
Truita farcida
Perdiu amb col
"Puchero" casolà

EL MILLOR DE ROURERA: LA SEUA CLIENTELA

10 ANYS